

Vak- specifieke criteria volgens de student

Beroepsproduct

Naam student: Alysha Merkx
Studentnummer: 2052216

Academie: Avans Academie voor Sociale Studies
's-Hertogenbosch

Programma: Afstudeertraject ASH AP430 2014-2015
Groep: 5014-423
Begeleidende docent: Ilse Hendriks
Beoordelende docent: Sofie van der Vleuten

Opdrachtgever: Expertisecentrum Veiligheid
Anne Boer
Onderwijsboulevard 215
5223 DE 's-Hertogenbosch

Datum: 31 mei 2015

Samenvatting

Het onderzoeksrapport dat voor u ligt is het resultaat van het afstudeeronderzoek van Alysha Merckx, uitgevoerd in opdracht van het Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool. In dit afstudeeronderzoek zijn de ervaringen van vierdejaars Avans Sociale Studies studenten te Breda onderzocht. Het gaat hierbij om de ervaringen omtrent de opleiding en dat wat zij vanuit de opleiding geleerd hebben over seksualiteit en seksueel gedrag van de cliënt.

In het onderzoek wordt antwoord gegeven op de volgende probleemstelling: *Hoe ervaren vierdejaars ASB studenten het huidige onderwijs met betrekking tot het aanleren van competenties gericht op het bevorderen van gezond seksueel gedrag van cliënten?* De data om deze probleemstelling te beantwoorden, is verzameld door middel van literatuuronderzoek en interviews.

Uit het literatuuronderzoek is naar voren gekomen dat er verschillende competenties nodig zijn om gezond seksueel gedrag te bevorderen en om met seksualiteit van de cliënt om te gaan in de praktijk. Er is weinig informatie te vinden over hoe hogescholen hier vorm aan geven gedurende de sociale opleidingen.

Uit de interviews is naar voren gekomen dat studenten in de eerste drie jaar van hun opleiding nauwelijks geleerd hebben over seksualiteit en seksueel gedrag van cliënten. Het onderwerp is wellicht kort aangekaart tijdens enkele vakken, maar dit was te oppervlakkig om te bekijken. In het vierde jaar, het jaar dat studenten een minor moeten kiezen, hebben enkele studenten in hun minor geleerd over seksualiteit en seksueel gedrag van cliënten. Deze studenten zijn echter alsnog van mening dat de informatie die zij tijdens de minor geleerd hebben niet uitgebreid genoeg is. Tijdens de interviews hebben de studenten aangegeven dat er nog verschillende competenties zijn die zij vanuit de opleiding hadden willen leren. De studenten vinden seksualiteit een belangrijk onderwerp en daarom vinden zij dat studenten er tijdens hun opleiding tot professionele hulpverlener uitgebreid over dienen te leren.

Uit deze informatie wordt geconcludeerd dat studenten ontevredenheid ervaren over het onderwijs met betrekking tot het aanleren van competenties gericht op het bevorderen van gezond seksueel gedrag van cliënten. De studenten hebben het onderwerp seksualiteit gemist tijdens hun opleiding. Dat wat zij wel hebben geleerd, ervaren zij als te laat en te oppervlakkig. De studenten hebben tijdens hun opleiding een lesprogramma gemist waarin zij kennis leren over seksualiteit, aan het denken gezet worden over seksualiteit en vaardigheden oefenen omtrent seksualiteit.

Om de ervaringen van toekomstige studenten te verbeteren omtrent dit onderwerp, zijn er verschillende aanbevelingen gedaan aan het Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool. Een van deze aanbevelingen is dat er een vak ontwikkeld wordt specifiek gericht op seksualiteit en seksueel gedrag van de cliënt. Deze aanbeveling is verder uitgewerkt in een beroepsproduct, waarin een overzichtelijke lijst van criteria punten voor een dergelijk vak staat weergegeven. De verbatim uitgewerkte interviews waaruit de resultaten in het onderzoek voortkomen en waar het beroepsproduct op is gebaseerd, zijn niet opgenomen in dit onderzoeksrapport. De interviews zijn indien gewenst op te vragen bij de onderzoeker.

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt het eindrapport van mijn afstudeeronderzoek. Tijdens het uitvoeren van het onderzoek en het opstellen van het eindrapport heb ik hulp gehad van verschillende mensen die ik graag wil bedanken.

In de eerste plaats wil ik mijn begeleidster vanuit het Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool, Anne Boer en mijn voormalige begeleidster Marie-José Geenen bedanken voor de kans die zij mij hebben gegeven om aan het onderzoek van het RAAK-PRO project mee te werken. Ik wil ook Mechtild Hoing bedanken voor het helpen zoeken naar vierdejaars ASB studenten om te interviewen. Ik wil ook de eenentwintig ASB studenten bedanken die mee wilden werken aan mijn onderzoek door zich in hun leerteams te laten interviewen. Zonder hun medewerking en de vele informatie die zij mij hebben gegeven, was het niet gelukt.

Vervolgens wil ik mijn medestudenten uit mijn eigen leerteam bedanken die me hebben geholpen door mij feedback te geven en door mee te denken als er vragen waren tijdens de bijeenkomsten. Om dezelfde reden wil ik ook graag Ilse Hendriks bedanken die deze bijeenkomsten heeft begeleid.

Ten slotte wil ik mijn vriend, vrienden en familie bedanken die mij hebben gesteund en vertrouwen in mij hadden tijdens mijn afstuderen en die mij hebben geholpen met afleiding zoeken wanneer dat nodig was.

Ik wens u veel plezier tijdens het lezen van mijn eindrapport.

Met vriendelijke groet,

Alysha Merckx

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
2. Organisatorische context	6
2.1 De organisatie: Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool.....	6
2.2 De doelgroep	6
3. Aanleiding tot onderzoek	7
4. Probleemanalyse	8
4.1 De vroegere situatie, huidige situatie en de gewenste situatie.....	8
4.2 De gevolgen	8
4.3.Deskundigheid van de professionals.....	9
5. Probleemomschrijving.....	11
5.1 Probleemstelling.....	11
5.2 Deelvragen.....	11
5.3 Doelstelling.....	11
5.4 Begripsafbakening.....	11
6. Onderzoeksontwerp	12
6.1 Onderzoekstype	12
6.2 Onderzoeksmethoden.....	12
6.3 Onderzoeksinstrumenten	13
7. Theoretisch kader.....	14
7.1 Seksuele ontwikkeling van jongeren en volwassenen.	14
7.2 Competenties om seksueel gezond gedrag te bevorderen.....	14
7.2 De opleiding van toekomstige professionals.....	17
7.3 Optionele programma's waarbij seksualiteit aan bod komt.....	18
8. Informatie van derden.....	19
9. Resultaten uit de interviews.....	20
9.1 Het onderwerp seksualiteit gedurende de opleiding.....	20
9.2 Competenties	23
9.3 Tevredenheid.....	24
9.4 Verbeterpunten voor de opleiding.....	25
10. Conclusie	26
10.1 Deelconclusies.....	26
10.2 Hoofdconclusie.....	29
11. Discussie	31
11.1 De betrouwbaarheid van het onderzoek	31
11.2 De validiteit van het onderzoek	31

11.3 De bruikbaarheid van het onderzoek.....	32
12. Aanbevelingen.....	34
12.1 Aanbevelingen voor de organisatie.....	34
12.2 Aanbeveling voor toekomstig onderzoek.....	34
Literatuurlijst	36
Bijlage 1: Operationalisatie	38
Bijlage 2: Topiclijst.....	40
Bijlage 3: Beroepsproduct	41

1. Inleiding

Dit eindrapport is gemaakt als onderdeel van de afstudeerfase voor leerjaar vier van de Academie voor Sociale Studies op Avans Hogeschool te 's-Hertogenbosch. Dit onderzoek is vormgegeven binnen het beroepsprofiel van Maatschappelijk Werk en Dienstverlening. Dit afstudeeronderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Expertisecentrum Veiligheid van de Avans Hogeschool. Het Expertisecentrum Veiligheid voert in samenwerking met verschillende andere organisaties het RAAK-PRO project uit. Voor dit project worden verschillende onderzoeken uitgevoerd. Dit onderzoek is er een van.

In dit rapport wordt als eerst de organisatie waarvoor het onderzoek wordt uitgevoerd en de doelgroep van het onderzoek weergegeven in het hoofdstuk organisatorische context. Hierna komt de aanleiding tot het onderzoek. Hierin staan de signalen beschreven die aanleiding zijn voor het onderzoek. Na de aanleiding volgt de probleemanalyse. Hierin staat beschreven wat het probleem is, voor wie het een probleem is, waarom het een probleem is enzovoorts. Uit deze probleemanalyse vloeit een probleemomschrijving voort. In deze probleemomschrijving staan de probleemstelling, deelvragen en begripsafbakening van het onderzoek. Vervolgens staat er in het hoofdstuk van het onderzoeksontwerp het onderzoekstype, de dataverzamelmethode, de analysemethode en de onderzoeksinstrumenten uitgewerkt. Deze hoofdstukken vormen samen de eerste fase van het onderzoek.

De tweede fase van het onderzoek begint bij het theoretisch kader, waar de informatie uit het literatuuronderzoek in verwerkt staat. Naast informatie uit literatuuronderzoek is er ook informatie bij docenten opgevraagd over de minors. Deze informatie over de minors staat uitgewerkt in het hoofdstuk informatie van derden. Vervolgens zijn de gehouden interviews geanalyseerd in het hoofdstuk resultaten. Naast de resultaten is alle nodige informatie verzameld om antwoord te kunnen geven op de deelvragen en de probleemstelling. Dit wordt gedaan in het hoofdstuk conclusies. Hierna wordt er in het hoofdstuk discussie met een kritische blik gekeken naar het onderzoek. In dit hoofdstuk wordt er gekeken naar de kwaliteitscriteria voor onderzoek. Na de discussie volgen de aanbevelingen aan het Expertisecentrum Veiligheid, gebaseerd op de uitkomsten van het onderzoek. Een van deze aanbevelingen heeft geleid tot een beroepsproduct (opgenomen in de bijlagen). De verantwoording voor dit beroepsproduct volgt na de aanbevelingen. Tot slot wordt er in het laatste hoofdstuk gereflecteerd op de onderzoekende houding van de onderzoeker.

2. Organisatorische context

2.1 De organisatie: Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool

Binnen de residentiële jeugdzorg (hierna RJ genoemd) is de behoefte ontstaan om seksueel (gezond en grensoverschrijdend) gedrag van jongeren beter te kunnen signaleren, te duiden, bespreekbaar te maken en daarop adequaat te reageren. Deze behoefte is aanleiding geweest voor het RAAK-PRO project 'Gezond seksueel gedrag in de residentiële jeugdzorg: Vlaggensysteem RJ'. Het gaat hierbij om een ingewikkeld vraagstuk, daarom is er voor gekozen om met verschillende disciplines aan het project te werken. Hierdoor ontstaat er een integrale aanpak waarbij er vanuit meerdere hoeken kennis en ervaring wordt ingebracht. Dit project wordt uitgevoerd door het Expertisecentrum Veiligheid van Avans Hogeschool in samenwerking met Movisie, TNO, Rutgers WPF en ACCARE (Avans Hogeschool, ACCARE, Rutgers WPF, TNO, Movisie, Vlaggensysteem & SIA, z.d.). Door het bondgenootschap van deze verschillende instellingen, wordt het onderzoek opgepakt en uitgevoerd in drie praktijken: de onderzoekspraktijk, de beroepspraktijk en de onderwijspraktijk. Onderzoekers en professionals vanuit de praktijk werken als collega's samen aan het RAAK pro-project. De onderwijspraktijk is verantwoordelijk voor de professionals van de toekomst. Docenten dienen toekomstige professionals (de studenten) voor te bereiden op wat zij nodig hebben om te kunnen werken in de praktijk. De studenten dienen gedurende hun opleiding voldoende kennis en vaardigheden op te doen om later handelingsbekwame professionals te worden. Daarom worden ook docenten en studenten bij het project betrokken. Zij dragen bij aan het onderzoek en zijn tegelijkertijd ook verantwoordelijk voor het verwezenlijken van de nieuwe kennis (opgedaan gedurende de loop van het project) in het onderwijs. Zo sluiten docenten en studenten aan bij de professionalisering en vernieuwing van de beroepspraktijk (A. Boer & M. Geenen, persoonlijke communicatie, 2015, januari 8).

Het project heeft twee hoofddoelen. Het eerste doel is de handelingsverlegenheid van (toekomstige) professionals omtrent het onderwerp seksualiteit te reduceren. Het tweede doel is het Vlaggensysteem toespitsen op de residentiele jeugdzorg. Het Vlaggensysteem is een al bestaande interventie. Het onderzoek van het RAAK-PRO project gaat dit systeem aanpassen, zodat het beter toegepast kan worden binnen de residentiële jeugdzorg. Op deze manier wordt het Vlaggensysteem toepasbaarder gemaakt en kan het ingebed worden in organisaties en relevante opleidingen in het Hoger Sociaal Agogisch Onderwijs (Avans Hogeschool, ACCARE, Rutgers WPF, TNO, Movisie, Vlaggensysteem & SIA, z.d.).

Omdat het in het RAAK-PRO project gaat om een groot agogisch vraagstuk, is er voor gekozen om het project op te delen in meerdere onderzoeken. Dit afstudeeronderzoek is hier onderdeel van. Het onderzoek maakt deel uit van de onderwijspraktijk zoals hierboven beschreven. De opdrachtgever van het onderzoek is dan ook het Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool. Het onderzoek richt zich op de ervaringen van vierdejaars studenten van de Academie voor Sociale Studies aan de Avans Hogeschool te Breda. Het gaat hierbij om de ervaringen met betrekking tot de inhoud en kwaliteit van de opleiding op het gebied van seksualiteit en (on)gezond seksueel gedrag.

2.2 De doelgroep

Dit onderzoek richt zich op de vierdejaars studenten van de Avans Sociale Studies te Breda (Hierna ASB genoemd). Deze studenten kunnen immers alle vier de opleidingsjaren beoordelen en hierop reflecteren. Alle drie de opleidingen van Sociale Studies worden meegenomen in het onderzoek. Dat betekent dus dat de populatie voor het onderzoek zal bestaan uit vierdejaars ASB studenten van de opleidingen SPH, MWD en CMV. Er is voor gekozen om onderzoek te doen naar deze studenten, omdat deze studenten de toekomstige professionals zijn die na dit studiejaar hoogstwaarschijnlijk de praktijk in gaan.

3. Aanleiding tot onderzoek

Professionals geven aan dat er binnen de residentiële jeugdzorg behoefte is om seksueel gedrag van jongeren beter te kunnen signaleren, te duiden en daarop passender te reageren. Het bespreekbaar maken van seksualiteit en seksueel gedrag van kinderen en jongeren blijkt in de praktijk namelijk nog geen vanzelfsprekendheid te zijn (Avans Hogeschool, ACCARE, Rutgers WPF, TNO, Movisie, Vlaggensysteem & SIA, z.d.)

Eén van de belangrijkste aanleidingen voor dit onderzoek zijn de resultaten van het onderzoek van de commissie-Samson, zoals gepresenteerd wordt in het rapport 'Omringd door zorg, toch niet veilig'. In het onderzoek van de commissie-Samson wordt aangetoond dat kinderen in jeugdzorg niet altijd de juiste bescherming tegen seksueel misbruik hebben gekregen. Vele professionele organisaties (de overheid, residentiële jeugdzorginstellingen en pleegzorginstellingen) zijn in deze bescherming tekort geschoten. In het rapport wordt aangegeven dat deze tekortkoming wordt veroorzaakt door gebrek aan professionaliteit en durf om zaken aan te pakken (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2012). In het volgende hoofdstuk wordt er uitgebreid ingegaan op de resultaten van het onderzoek van de commissie-Samson.

Gebrek aan professionaliteit en durf om seksualiteit bespreekbaar te maken lijkt een teken te zijn van onvoldoende kennis van professionals. Het onderwerp seksualiteit ontbreekt namelijk nog in de opleiding (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2012). Er lijkt dus sprake te zijn van een kloof tussen wat er in de praktijk nodig is en wat er in de praktijk gebeurt.

De onderzoeker vangt vanuit de opleiding Sociale Studies ook het signaal op dat er nauwelijks aandacht besteed wordt aan het onderwerp (gezond) seksueel gedrag en het bespreekbaar maken van seksualiteit gedurende de opleiding. Verschillende studenten (Persoonlijke communicatie, 2015, januari 8) hebben laten weten dat zij hier geen les in hebben gehad. Zij hebben als toekomstige professionals gedurende hun opleiding dus geen specifieke vaardigheden geleerd voor het om gaan met (en het bespreekbaar maken van) seksualiteit op de werkvloer.

4. Probleemanalyse

4.1 De vroegere situatie, huidige situatie en de gewenste situatie

Zoals in de aanleiding duidelijk wordt, is er sprake van een kloof tussen de huidige situatie en de gewenste situatie. Kinderen hebben handelingsbekwame professionals nodig om zich op seksueel gebied veilig te kunnen ontwikkelen. Tegelijkertijd is er vanuit de praktijk de vraag van professionals binnen de residentiële jeugdzorg om te leren hoe zij het seksueel gedrag van cliënten beter kunnen signaleren en hoe zij hier beter mee om kunnen gaan. Dit maakt duidelijk dat professionals op dit moment niet handelingsbekwaam genoeg zijn op het gebied van seksualiteit (Avans Hogeschool, ACCARE, Rutgers WPF, TNO, Movisie, Vlaggensysteem & SIA, z.d.).

In 2012 publiceerde de Commissie-Samson de resultaten van het onderzoek naar seksueel misbruik van uit huis geplaatste kinderen in de jeugdzorg in het rapport 'Omringt door zorg, toch niet veilig'. Uit het onderzoek van Commissie-Samson (2012) is gebleken dat de ernst en omvang van seksueel misbruik bij uit huis geplaatste kinderen veel groter is dan verwacht. Vanaf 1945 is er bij de overheid bekend dat seksueel misbruik voorkomt bij uit huis geplaatste kinderen, maar er is toen geen actie ondernomen om dit te tegen te gaan. In 1990 kwam het onderwerp weer opnieuw aan de orde binnen de overheid. De overheid wilde toen onderzoek gaan doen naar de omvang van het seksueel misbruik. Toch is er jaren lang niks aan gedaan en is er in 2012 pas zicht gekomen op de omvang van het misbruik en de aard hiervan. De resultaten uit het onderzoek van commissie-Samson laten zien dat de omvang van seksueel misbruik vele malen groter is dan werd verwacht. Daarnaast is ook gebleken dat de aard van het misbruik anders is dan werd verwacht. Zo worden kinderen in de residentiële jeugdzorg 2,5 keer vaker slachtoffer dan kinderen die in pleeggezinnen wonen en meer dan 50 procent van het misbruik wordt door leeftijdsgenoten binnen dezelfde instelling gepleegd. Voorheen werd verwacht dat het seksueel misbruik meer werd gepleegd door groepsleiders. Uit het onderzoek is ook gebleken dat de professionals binnen de jeugdzorg de seksuele problemen niet hebben kunnen herkennen of bespreekbaar hebben kunnen maken. Er is niet adequaat ingegrepen door de hulpverleners. Handelingsverlegenheid van de professionals speelt hierin een grote rol. Samson zegt hierover dat het taboe op seksualiteit en de handelingsverlegenheid van de professionals haar verbaasd heeft (Nederlandse Omroep Stichting, 2012).

In het artikel 'Sorry. En nu?' (van Dorp, 2012) geven verschillende professionals uit de praktijk een reactie op het rapport van de commissie-Samson. Wat deze reacties vooral gemeen hebben is dat de professionals juist niet verbaasd zijn over de uitkomsten van het onderzoek. Er wordt aangegeven dat zij al lang wisten dat instellingen onvoldoende signaleren en aanpakken. Meneer P. Vrijheid benadrukt in zijn reactie: "Niet weer een commissie, zoals nu die van Rouvoet, maar zorgen voor voldoende expertise en toezicht door beroepskrachten. Zodat we over een tijd niet opnieuw 'sorry' hoeven te horen."

4.2 De gevolgen

De beschreven handelingsverlegenheid en gebrek aan handelingsbekwaamheid omtrent seksualiteit heeft grote gevolgen. Het zorgt ervoor dat professionals belangrijke signalen omtrent seksualiteit niet opvangen en niet rapporteren. Professionals die in de jeugdzorg werken met uit huis geplaatste kinderen, hebben voor het grootste deel geen weet van het seksueel misbruik dat plaatsvindt met hun cliënten. Professionals signaleren slechts een fractie van wat er aan seksueel misbruik voorvalt (Commissie-Samson, 2012).

Kinderen en jongeren in de jeugdzorg hebben vaak al een voorgeschiedenis van ernstige problemen en ingrijpende gebeurtenissen. Na een uithuisplaatsing worden de kinderen ondergebracht in pleeggezinnen of residentiële jeugdzorginstellingen. Hier komen ze in contact met andere kwetsbare kinderen en kinderen met een problematische voorgeschiedenis die risicovol seksueel gedrag kunnen vertonen. De voorgeschiedenis van deze kinderen zorgt er voor dat deze

kinderen in de hulpverlening een veilig leefklimaat nodig hebben. Het is daarbij de taak van professionals om de kinderen in de jeugdzorg deze veiligheid te bieden (Commissie-Samson, 2012). Maar er wordt tekort geschoten in deze veiligheid, met alle gevolgen van dien.

Het tekort schieten in de veiligheid heeft gevolgen voor zowel de kinderjaren als het latere leven van de cliënt. Zo kan het leiden tot een traumatische seksualisering, dit zorgt ervoor dat de seksuele ontwikkeling van het kind misvormt raakt. Kinderen vertonen dan op een te jonge leeftijd al een seksueel karakter en afwijkend seksueel gedrag zoals masturberen in het openbaar of geslachtsdelen laten zien aan anderen (Verhulst, Verheij & Ferdinand, 2003). Kinderen vertonen bij traumatische seksualisering seksueel gedrag dat te volwassenen is voor de eigen leeftijd. Hierdoor ontstaat er bij het kind verwarring over de eigen seksualiteit en over seksuele normen. Kinderen kunnen hun eigen seksualiteit dan gaan ontkennen, een afkeer ontwikkelen tegen intimiteit of juist een extreme belangstelling voor seksualiteit ontwikkelen (Guelen & van Pottelberghe, 2011). Seksuele gevoelens, gedrag, normen en relaties passen dan dus niet meer bij het niveau van het kind en zijn in die zin ongepast en relaties van een kind kunnen hierdoor ernstig verstoort raken. Naast misvorming van de seksuele ontwikkeling, kan een kind zich ook verraden voelen. Wanneer een kind misbruikt is, kan een kind zich verraden voelen door een volwassen dader, doordat het kind ontdekt dat het misleid en gemanipuleerd is door iemand van wie het kind afhankelijk is. Het gevoel van verraden zijn kan ook gericht zijn op personen van wie het kind bescherming verwacht. Zo kan een kind zich verraden voelen door een hulpverlener, wanneer deze de signalen niet opgevangen heeft. Het gevoel van verraad kan zich uiten in depressiviteit, wantrouwen, terugtrekken, te veel afhankelijkheid of crimineel gedrag. Dan is er ook nog het gevoel van machteloosheid die kinderen en jongeren kunnen ervaren. Kinderen kunnen zich onmachtig voelen om zichzelf te beschermen. Deze onmacht kan zich uiten in angst, weinig zelfvertrouwen, agressie en rolomkering door zelf iemand seksueel te misbruiken. Ten slotte is er nog stigmatisering. Hierbij gaat het om het vormen van negatieve zelfbeelden. Dergelijke zelfbeelden versterken de neiging om dat wat er gebeurd is geheim te houden en dit zwijgen versterkt het beeld weer anders te zijn dan anderen (Commissie-Samson, 2012).

Bovengenoemde gevolgen, zijn gevolgen die zich in de kinderjaren manifesteren. Het kan echter ook nog gevolgen hebben voor de verdere toekomst van het kind. De schade die is opgelopen in de kinderjaren heeft dan nog gevolgen voor het volwassenleven. Zo bestaat er nog lang na het misbruik een verhoogde kans op verschillende (angst)stoornissen. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan een posttraumatische stressstoornis, een eetstoornis, een borderline persoonlijkheidsstoornis of een meervoudige persoonlijkheidsstoornis (Verhulst, Verheij & Ferdinand, 2003). Daarnaast kunnen volwassenen zich vaak moeilijk openstellen in relaties en kunnen zich daardoor ook moeilijk staande houden in relaties. Het kan invloed hebben gehad op de schoolprestaties in het verleden, en daarmee kan het ook de loopbaan in het volwassen leven beïnvloeden. Zo kunnen ze moeite hebben met het accepteren van de macht van hun leidinggevende (Commissie-Samson, 2012).

Bovengenoemde gevolgen maken duidelijk dat het hier om een groot probleem gaat. De impact van seksueel misbruik en seksuele problemen is groot. Hiermee zijn de kinderen in de jeugdzorg de belangrijkste betrokkenen bij dit probleem, omdat zij de gevolgen met zich mee moeten dragen. Professionele hulpverleners zijn ook betrokken bij het probleem. Zij nemen slechts een fractie van wat er speelt bij hun cliënten waar en komen daarmee te kort in hun professionaliteit om de kinderen de veiligheid te bieden die zij nodig hebben (Commissie-Samson, 2012).

4.3.Deskundigheid van de professionals

Er is sprake van gebrek aan professionaliteit en durf om zaken aan te pakken. Professionals hebben grote handelingsverlegenheid op het gebied van seksualiteit op de werkvloer en zij hebben vaak moeite met optreden. Het onderwerp seksuele ontwikkeling en seksueel afwijkend gedrag ontbreekt in de opleiding van deze professionals. Hierdoor krijgen de studenten die uiteindelijk professionele hulpverleners zullen worden geen kennis mee vanuit hun opleiding over seksualiteit.

Enmaal aan het werk in de praktijk krijgen de professionals geen tijd om bij te leren over dit onderwerp (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2012). Het is de taak van een professional om kinderen en jongeren in de jeugdzorg bij hun ontwikkeling te begeleiden. Dat betekent dat zij ook in hun seksuele ontwikkeling horen te begeleiden, zeker wanneer er sprake is van 24-uurs opvang en deze jeugdigen dus verblijven in een instelling. Deze jeugdigen zijn namelijk op het gebied van kennis, waarden en normen omtrent seksualiteit en intimiteit voor het grootste deel afhankelijk van professionals. Deze jeugdigen worden niet alleen begeleid en behandeld bij een instelling, maar zij wonen er ook en vaak voor een langere tijd. Daarom is het voor deze jongeren extra belangrijk dat dit onderwerp professionele aandacht krijgt (Rutgers WPF, 2015). Om deze professionele aandacht te geven, dienen de professionals de juiste kennis en vaardigheden te hebben. Toch is seksualiteit voor veel professionals een moeilijk onderwerp (Inspectie jeugdzorg, 2008). Professionals vragen zich af hoe ze het onderwerp bespreekbaar kunnen maken, hoe ze seksueel riskant gedrag kunnen voorkomen en welk experimenteel gedrag wel of niet toegestaan wordt. De Rutgers Nisso Groep, kenniscentrum voor seksualiteit, heeft de indruk dat hogere en middelbare beroepsopleidingen beperkt aandacht besteden aan het onderwerp seksualiteit. Zo wordt er slechts optioneel aandacht besteed aan het onderwerp, maar maakt het geen deel uit van het vaste programma dat iedere student moet volgen. Hierdoor lijkt er niet voldoende aandacht besteed te worden aan onderwerpen rond seksualiteit gedurende de opleiding (Inspectie jeugdzorg, 2008). Deze indruk wordt door verschillende professionals gedurende een symposium van het RAAK-PRO project (Symposium: Doorontwikkeling Vlaggensysteem, persoonlijke communicatie, 2015, februari 6) beaamd. Zij laten weten dat het hen ook opvalt dat er geen aandacht voor het onderwerp is tijdens de opleiding en dat hier verandering in moet komen.

Uit onderzoek van de Inspectie jeugdzorg in 2008 naar 52 verschillende jeugdzorginstellingen is gebleken dat deskundigheidsbevordering van de medewerkers onvoldoende plaats vindt en meer aandacht verdient. Een aantal van de onderzochte instellingen is in 2008 nog overtuigd dat hun medewerkers voldoende over het onderwerp seksualiteit leren gedurende hun opleiding. Daardoor gaan ze ervan uit dat de medewerkers deskundig genoeg zijn. Er is echter onduidelijkheid over wat er precies verwacht wordt van de medewerkers en hoe de deskundigheid van de medewerkers getoetst wordt door deze instellingen (Inspectie jeugdzorg, 2008).

Tot nu toe is het voornamelijk gegaan over de seksualiteit van jeugdigen. Het onderwerp seksualiteit speelt echter een rol in ieders leven. Alle cliënten, of het nu gaat om kinderen, jongeren, ouderen, psychiatrische cliënten of cliënten met een lichamelijke beperking, hebben net zo goed als ieder ander seksuele gevoelens en vertonen seksueel gedrag. Desondanks wordt seksueel gedrag van cliënten soms onderdrukt of genegeerd. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer cliënten onderling seksueel gedrag gaan vertonen. Dat terwijl het zich afpeelt onder de verantwoordelijkheid van de hulpverlener (Heemelaar, 2008).

5. Probleemomschrijving

5.1 Probleemstelling

Voortvloeiend uit de probleemanalyse is er een probleemstelling geformuleerd. Deze probleemstelling is de centrale vraag van dit onderzoek en luidt als volgt:

Hoe ervaren vierdejaars ASB studenten het huidige onderwijs met betrekking tot het aanleren van competenties gericht op het bevorderen van gezond seksueel gedrag van cliënten?

5.2 Deelvragen

Om de probleemstelling te kunnen beantwoorden, zijn er vijf deelvragen geformuleerd. De antwoorden op deze deelvragen zullen uiteindelijk gezamenlijk het antwoord op de probleemstelling vormen:

1. Welke competenties zijn nodig om gezond seksueel gedrag van cliënten te bevorderen?
2. Hoe wordt er in het huidige onderwijs aandacht besteed aan het ontwikkelen van competenties die professionals nodig hebben voor het bevorderen van seksueel gezond gedrag van cliënten?
3. In hoeverre zijn de vierdejaars ASB studenten tevreden over de competenties waar zij over beschikken?
4. Welke competenties omtrent het omgaan met seksualiteit van cliënten hadden de vierdejaars ASB studenten graag willen leren gedurende hun opleiding?

5.3 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is inzicht krijgen in de bevindingen van vierdejaars ASB studenten over de inhoud en kwaliteit van het onderwijs (van alle vier de studiejaren) omtrent het bevorderen van seksueel gezond gedrag. Voortvloeiend uit dit inzicht zullen er aanbevelingen gedaan worden aan het Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool. Op lange termijn is het de bedoeling dat het onderzoek met deze aanbevelingen bijdraagt aan het verbeteren van het hoger beroepsonderwijs op het gebied van competenties van toekomstige professionals omtrent de seksualiteit van cliënten.

5.4 Begripsafbakening

Om het onderzoek af te bakenen worden de begrippen uit de probleemstelling uitgelegd zoals ze bedoeld zijn in dit onderzoek:

- *ASB studenten*: Dit zijn studenten die de opleiding Sociale Studies volgen aan de Avans Hogeschool in Breda. De studenten studeren SPH, MWD of CMV in Breda. In dit onderzoek wordt dit begrip nog toegespitst op studenten die in het laatste jaar van hun opleiding zitten.
- *Onderwijs*: Met onderwijs worden enkel de studies bedoeld die gericht zijn op het opleiden van professionele hulpverleners. Met het begrip onderwijs wordt hier dus geen basisonderwijs of middelbaar onderwijs bedoeld.
- *Competenties*: Het gaat hierbij om gedragskenmerken, vaardigheden en kennisgebieden waar een hulpverlener aan moet voldoen en over moet beschikken om met het onderwerp seksualiteit om te gaan (Jeugdzorg Nederland & Vereniging Hogescholen, 2013).
- *Gezond seksueel gedrag*: Er wordt uitgegaan van de definitie die het Vlaggensysteem aan gezond seksueel gedrag geeft: Seksueel gezond gedrag houdt in dat er sprake is van vrijwilligheid met wederzijdse toestemming en dat er sprake is van gelijkwaardigheid en er geen machtsverschil is. Daarnaast is het gedrag gepast voor de ontwikkelingsfase en gepast in de context van de omgeving. Ten slotte moet er sprake zijn van zelfrespect (Frans & Franck, 2014).

6. Onderzoeksontwerp

6.1 Onderzoekstype

Het onderzoek is een praktijkgericht kwalitatief onderzoek. Het antwoord op de probleemstelling is gericht op het toepassen van het antwoord in de praktijk. Uit de probleemstelling komt naar voren dat het onderzoek zich richt op de meningen, ideeën en ervaringen van de te onderzoeken doelgroep. Het onderzoek is daarmee niet gericht op harde feiten om de probleemstelling te kunnen beantwoorden. Door een kwalitatief onderzoek uit te voeren, kan er ingegaan worden op de belevingswereld van de doelgroep. Zo wordt er onderzocht welke ervaringen de doelgroep hebben en welke betekenis en belang zij zelf geven aan het onderwerp. Deze formulering van de probleemstelling maakt het een evaluerend vraagtype (Verhoeven, 2011). Aan de hand van dit vraagtype wordt er gezocht naar de mening van de doelgroep omtrent het onderwijs, zodat het onderwijs uiteindelijk in kan spelen op dat wat de studenten belangrijk vinden en waar zij vraag naar hebben en belang bij hebben.

6.2 Onderzoeksmethoden

In de fase van de dataverzameling worden er verschillende onderzoeksmethoden toegepast om de gegevens te verzamelen die nodig zijn om een antwoord te geven op de probleemstelling. Ten eerste zal er gedurende het onderzoek gebruik gemaakt worden van literatuuronderzoek. Door literatuuronderzoek zal onderzocht worden wat er al bekend is over het onderwerp; over welke competenties moet een professional beschikken om seksualiteit bespreekbaar te maken en op wat voor een manier wordt er al aandacht besteed aan seksualiteit in het onderwijs? Literatuuronderzoek zal daarmee vooral gedaan worden ter oriëntatie (Verhoeven, 2011).

Er zal ook informatie verzameld worden door middel van (open) groepsinterviews. G. Moerman (2011) beschrijft open interviews als interviews waarbij de antwoordmogelijkheden niet van tevoren vastgelegd zijn en dus kunnen verschillen, afhankelijk van de geïnterviewde. Het is bij dergelijke interviews belangrijk dat er open vragen gesteld worden, dat er goed doorgevraagd wordt en dat er geen suggestieve vragen gesteld worden. Anders kan de inhoud van het antwoord gestuurd worden. Er is gekozen voor open interviews, omdat de beleving van de geïnterviewde hierbij voorop staat. Zoals al eerder benadrukt is, staat de mening en beleving van de doelgroep centraal in de probleemstelling. Dat maakt dat interviewen als onderzoeksmethode goed aansluit bij deze probleemstelling. Tijdens een eerste oriëntatie naar het onderwerp werd duidelijk dat er veel literatuur te vinden is over het onderwerp seksualiteit. Er is haast geen literatuur te vinden over hoe dit onderwerp zich verhoudt tot de sociale opleidingen. Daardoor is er weinig onderzoeksliteratuur. Ook hier sluiten open interviews mooi op aan, doordat er veel informatie over het onderwerp uit de interviews gewonnen kan worden (Verhoeven, 2011). De interviews zullen niet alleen in de vorm van een open interview plaatsvinden, maar zullen ook in de vorm van groepsinterviews, ook wel groepsdiscussies genoemd, plaatsvinden. Er zijn verschillende vormen van groepsdiscussies (van Male, 2011). Voor dit onderzoek is er gekozen voor de vorm van focusgroepen. Bij focusgroepen worden onderwerpen ingebracht door de interviewer waar de deelnemers op kunnen reageren. Hierbij is het van belang dat deelnemers ook op elkaar kunnen reageren. Zo kunnen deelnemers elkaar stimuleren om dieper op de vragen en onderwerpen van de interviewer in te gaan. Omdat seksualiteit een gevoelig onderwerp is en om er voor te zorgen dat iedere deelnemer aan het woord komt, is er voor gekozen om de focusgroepen klein te houden (van Male, 2011).

De respondenten voor de interviews zullen verzameld worden middels een clustersteekproef. Dit wil zeggen dat bestaande groepen benaderd worden om mee te werken aan het onderzoek (Verhoeven, 2011). Voor dit onderzoek worden de leerteams van vierdejaars ASB studenten benaderd. Er zal contact opgenomen worden met de begeleidende docenten van de leerteams. De docenten worden gevraagd om aan de leerteams te vragen of ze geïnterviewd willen worden en of de onderzoeker contact met hen op mag nemen. Alle begeleidende docenten worden benaderd en

daardoor kunnen alle docenten en studenten die mee willen werken aan het onderzoek reageren. De leerteams worden dus niet uitgekozen door de onderzoeker, daarom is er sprake van een aselechte steekproef.

Vervolgens zullen deze interviews uitgewerkt worden aan de hand van de protocolanalyse. Dit is een methode om interviews te analyseren. Volgens deze methode worden alle gegevens uit de interviews eerst uitgeschreven, om vervolgens alle overbodige informatie eruit te halen. Zo blijft alleen de bruikbare informatie over. Daarna wordt de overgebleven informatie opgedeeld in fragmenten aan de hand van de onderwerpen die in de fragmenten aan bod komen. Deze fragmenten worden gelabeld. In dit onderzoek wordt er voor gekozen om dit te doen aan de hand van kleuren, zodat het herkenbaar wordt waar de fragmenten over gaan en welke fragmenten bij elkaar horen. Vervolgens worden de bij elkaar horende fragmenten bij elkaar geplaatst onder de labels (in dit geval de passende kleuren) en ten slotte wordt de tekst herschreven tot een goed lopend geheel (van der Zee, 2015).

De eerste twee deelvragen, zoals geformuleerd in het vorige hoofdstuk, zullen onderzocht worden middels literatuuronderzoek. Deelvraag twee zal daarnaast ook deels onderzocht worden middels persoonlijke communicatie met docenten. De overige deelvragen zullen onderzocht worden middels de focusgroepen met de doelgroep.

6.3 Onderzoeksinstrumenten

Topiclijst: Om de interviews toch structuur geven, zullen de interviews afgenomen worden aan de hand van een topiclijst. Deze topiclijst zorgt ervoor dat het half gestructureerde interviews worden. Op deze topiclijst komen in steekwoorden de belangrijkste onderwerpen te staan die aan bod moeten komen in het interview. Door deze structuur aan de interviews te geven, wordt er voor gezorgd dat dezelfde onderwerpen in de interviews aan bod komen en daarmee dat de antwoorden van de geïnterviewde met elkaar vergeleken kunnen worden op overeenkomsten of verschillen. Op deze manier wordt er richting gegeven aan het interview, maar is er toch ruimte voor de inbreng van de geïnterviewde doordat de onderzoeker zich openstelt voor de geïnterviewde en inspeelt op de situatie (Verhoeven, 2011). Deze topiclijst wordt samengesteld aan de hand van een operationalisatie van de deelvragen. De operationalisatie en de topiclijst zijn te vinden in bijlagen 1 en 2.

Geluidsopnames: De interviews zullen opgenomen worden met toestemming van de geïnterviewde. Door de interviews op te nemen, kan er wanneer nodig terug geluisterd worden naar de interviews en gaan de gegeven antwoorden niet verloren. Door de interviews op te nemen, kunnen ze uitgewerkt worden. Door de interviews verbatim uit te werken zijn ze gemakkelijker door te nemen, snel terug te lezen en makkelijker te analyseren. Dit maakt de inhoudsanalyse in de fase van het analyseren gemakkelijker (Wijn, D. Persoonlijke communicatie, hoorcollege afstudeertraject 2014-2015, 2015, januari 27). Daarnaast draagt het opnemen van interviews en het verbatim uitwerken van interviews ook bij aan de betrouwbaarheid van het onderzoek, omdat anderen de informatie kunnen controleren.

7. Theoretisch kader

7.1 Seksuele ontwikkeling van jongeren en volwassenen.

Seksualiteit en seksuele ontwikkeling is een uitgebreid thema. Zeker binnen de jeugdgezondheidszorg. Kinderen en jongeren zitten nog midden in die ontwikkeling en iedere ontwikkelingsfase heeft specifieke aandachtspunten. Professionals die met jeugdigen werken dienen hiervan op de hoogte te zijn en hiermee om te kunnen gaan. De ene professional heeft er al meer ervaring mee en is er daardoor beter in dan de ander, maar iedere professional hoort zich competenties eigen te kunnen maken om met het onderwerp seksualiteit en seksuele ontwikkeling om te kunnen gaan. Wanneer een professional meer ervaring op doet met dit onderwerp, zal de deskundigheid toenemen en daarmee kan de handelingsverlegenheid overwonnen worden (Nederlands Centrum Jeugdgezondheid, z.d). Jeugdigen zitten nog middenin hun seksuele ontwikkeling, maar ook volwassenen en ouderen blijven zich gedurende hun leven ontwikkelen op seksueel gebied. Iedereen heeft een seksueel script. Een seksueel script is het geheel van smaken en voorkeuren op het gebied van seksualiteit dat men heeft. Het script wordt beïnvloed door de ontwikkeling die men doormaakt, door wat men als persoon leert, door socialisatie en door biologische achtergronden. Al deze invloeden maken samen het seksueel script. Hierdoor kunnen seksuele scripts zeer verschillen per tijd, cultuur en per individu. Dit script ligt niet vast en blijft zich ontwikkelen in de loop van het leven. Voor jongeren is het script of het 'boek' nog behoorlijk dun, omdat het script zich ontwikkelt bij het opdoen van seksuele ervaring. Ouders, docenten of hulpverleners, iedereen die jongeren voorlichting geven, dienen zich te realiseren dat hun seksuele script uitgebreider is dan dat van de jongeren die zij voor willen lichten (Heemelaar, 2008).

7.2 Competenties om seksueel gezond gedrag te bevorderen.

In de volgende paragrafen wordt er aan de hand van verschillende bronnen onderzocht welke competenties een hulpverlener dient te hebben om beter met het onderwerp seksualiteit om te gaan en om gezond seksueel gedrag van cliënten te bevorderen.

7.2.1 Competenties volgens het Vlaggensysteem

Het Vlaggensysteem is in Nederland en België een bekend instrument om seksueel gedrag te kunnen duiden en bespreekbaar te maken. Het is geen diagnostisch instrument, maar het geeft wel een pedagogisch en ethisch kader van waaruit beoordeeld kan worden. Het doel van het Vlaggensysteem is het voorkomen van seksueel grensoverschrijdend gedrag onder en ten aanzien van jeugdigen. Het systeem is gebaseerd op zes criteria: Wederzijdse toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, leeftijds- en ontwikkelingsadequaatheid, passend bij de situatie/context en zelfrespect. Op basis van deze criteria kunnen er vlaggen toegekend worden aan seksuele situaties en seksueel gedrag. De groene vlag staat voor acceptabel gedrag, de gele vlag voor licht overschrijdend gedrag, de rode vlag voor ernstig grensoverschrijdend gedrag en de zwarte vlag staat voor zeer ernstig grensoverschrijdend gedrag (Movisie, 2011).

Volgens het Vlaggensysteem (Frans & Franck, 2014) zijn de competenties voor een hulpverlener onder te verdelen in drie doelstellingen: De eerste doelstelling gaat over het correct kunnen inschatten van situaties waarin seksueel gedrag van jeugdigen als gezond of als grensoverschrijdend beschouwd wordt. De tweede doelstelling gaat over het bespreekbaar maken van het onderwerp seksualiteit. Een begeleider moet het onderwerp bespreekbaar kunnen maken met de jeugdigen zelf, de ouders van de jeugdigen en met collega's, kortom; met alle betrokkenen. De derde doelstelling gaat over het maken van een pedagogisch plan. Een begeleider moet in staat zijn een pedagogisch plan uit te zetten om de gezonde seksuele ontwikkeling van de jeugdige goed te laten verlopen. Wanneer een jeugdige al afwijkend gedrag (grensoverschrijdend gedrag) vertoont, moet de begeleider ook een plan kunnen uitzetten om de seksuele ontwikkeling van de jeugdige weer op het gezonde pad terug te krijgen.

Het Vlaggensysteem (Frans & Franck, 2014) beschrijft vervolgens per doelstelling competenties voor het begeleiden van alle betrokkenen.

Bij de eerste doelstelling (correct inschatten) worden de volgende competenties aangegeven: De begeleider is zich bewust van de verschillende seksuele ontwikkelingsstadia en weet wat dit betekent voor de ontwikkeling van de jeugdigen tot een evenwichtige persoonlijkheid. Daarnaast kan de begeleider verschillende motieven van seksueel gedrag herkennen (Frans & Franck, 2014). De competenties voor de tweede doelstelling (bespreekbaar maken) zijn:

De begeleider kan de methodiek gebruiken om aan collega's en jongeren de criteria duidelijk te maken en om in gesprek te gaan over seksualiteit. Vervolgens kan de begeleider weerstand van zichzelf en van anderen herkennen en kan omgaan met deze weerstand. Daarnaast kan de begeleider ook factoren herkennen die de seksuele begeleiding bemoeilijken en kan deze factoren hanteren (Frans & Franck, 2014).

Bij de derde en laatste doelstelling (pedagogisch plan) horen de volgende competenties: Ten eerste kan de begeleider een goede doelstelling, actieplan en handelingswijze formuleren die de betrokkenen helpen en waar de betrokkenen van kunnen leren. Daarnaast kan de begeleider zijn werkwijze beargumenteren. Tot slot kan de begeleider de cliënt juist doorverwijzen indien nodig (Frans & Franck, 2014).

7.2.2 Competenties volgens het Addendum Competentieprofiel

Naar aanleiding van de uitkomsten van het onderzoek van de Commissie-Samson, zoals beschreven in de probleemanalyse, is de commissie 'Voorkomen seksueel misbruik in de jeugdzorg' gevormd. Het is de opdracht van deze commissie om een kwaliteitskader te ontwikkelen gericht op preventie, signaleren en aanpakken van seksueel misbruik van kinderen. Een belangrijk onderdeel van het kwaliteitskader is het verbeteren van de opleidingen voor toekomstige professionals. Jeugdzorg Nederland heeft daarom in samenwerking met de Vereniging Hogescholen een specifieke themacompetentie 'seksuele ontwikkeling' ontwikkeld. Deze themacompetentie is bedoeld ter aanvulling van het al bestaande competentieprofiel van jeugdzorgwerkers, daarom is het een addendum competentieprofiel (Jeugdzorg Nederland & Vereniging Hogescholen, 2013).

In het Addendum Competentieprofiel (Jeugdzorg Nederland & Vereniging Hogescholen, 2013) staan als eerste enkele algemene competenties beschreven waar een jeugdzorgwerker aan moet voldoen. Zo moet de werker seksualiteit en intimiteit bespreekbaar kunnen maken met jeugdigen en opvoeders en de werker moet gepast voorlichting kunnen geven aan de hand van dagelijkse situaties en voorlichtingsmateriaal. De werker kan seksueel risicogedrag en/of misbruik signaleren en kan dit bespreekbaar maken met collega's en leidinggevendenden. Wanneer de signalen opgepikt worden, handelt de werker volgens het protocol van de organisatie en volgens de beroepscode. Ten slotte onderhoudt de werker zijn eigen deskundigheid op het gebied van seksualiteit en alles wat daarbij komt kijken.

Deze algemenere competenties zijn onderverdeeld in de gedragskenmerken en het kennisgebied waar een werker over moet beschikken. Hier staan de algemene competenties in specifieke competenties beschreven.

De competenties die volgens Jeugdzorg Nederland & Vereniging Hogescholen onder de gedragskenmerken vallen zijn:

- De werker erkent dat seksualiteit bij het dagelijkse leven hoort en dat het aan de werkers is om deze seksualiteit op een juiste manier te begeleiden.
- De werker maakt het bespreekbaar met anderen (collega's of leidinggevendenden) wanneer hij persoonlijke dilemma's ervaart op het gebied van seksualiteit en intimiteit, wanneer hij het risico signaleert de neiging te hebben de ogen te sluiten voor seksualiteit en wanneer hij last begint te krijgen van het regelmatig horen van heftige verhalen (ook wel bekend als secundaire traumatisering) of merkt dat collega's hier last van krijgen.
- De werker is een voorbeeld voor de jeugdigen op het gebied van kleding en gedragsnormen en is daarmee een rolmodel op seksueel gebied.
- De werker geeft seksuele voorlichting en sluit hierbij aan bij de belevingswereld, problematiek en niveau van de betreffende cliënt.
- In gesprek met de cliënt kan de werker veiligheid bieden aan de cliënt door aan te sluiten bij de beleving en tempo van de cliënt.

- De werker is in staat om seksueel risicogedrag, overschrijdend gedrag en seksueel misbruik te signaleren en handelt bij de signalen volgens de wet- en regelgeving.
- De werker kent de risicofactoren die de kans op seksueel risicogedrag en seksueel misbruik door professionals vergroten en onderneemt actie om deze risico's te verminderen.
- De werker neemt een onafhankelijke houding aan in het team en brengt onderwerpen ter discussie.

De competenties die volgens Jeugdzorg Nederland & Vereniging Hogescholen onder het kennisgebied vallen zijn:

- De werker heeft kennis van de gezonde seksuele ontwikkeling en van de afwijkende seksuele ontwikkeling van jeugdigen en de werker kent de risico's tijdens deze ontwikkeling en de signalen die hierbij horen (zowel lichamelijke signalen als gedragsignalen).
- De werker kent de methodieken waarmee seksueel risicogedrag en misbruik gesignaleerd en geduid kunnen worden.
- De werker kent de risicofactoren bij jeugdigen, opvoeder en professionals.
- De werker kent de gevolgen van seksueel misbruik voor zowel de jeugdigen als de opvoeders.
- De werker kent de feiten en cijfers op het gebied van seksueel risicogedrag en misbruik in de jeugdzorg.
- De werker heeft kennis van de wet- en regelgeving op het gebied van seksualiteit, seksueel risicogedrag en seksueel misbruik, kent de normen en grenzen op het gebied van seksualiteit volgens de beroepscode en kent de protocollen, richtlijnen en normen van de organisatie waar hij werkt.
- De werker kent de sociale kaart.

7.1.3 Competenties volgens sexcounseling

IJff (2010) spreekt niet over competenties van de hulpverlener, maar over attitudes die van belang zijn in het contact met cliënten wanneer seksualiteit het onderwerp van gesprek is. Naast punten die als vanzelfsprekend worden beschouwd binnen iedere hulpverleningssituatie (respect, veiligheid en zorgvuldigheid), zijn er nog een aantal punten waar extra rekening mee gehouden dient te worden in het cliëntencontact wanneer het gaat over seksualiteit:

De eigen visie van de hulpverlener op seksualiteit, beïnvloedt de houding van de hulpverlener tegenover de cliënt. In deze houding is het van belang dat het probleem omtrent seksualiteit van de cliënt serieus genomen dient te worden. De problemen van de cliënt serieus nemen is altijd van belang binnen de hulpverlening en daarom klinkt het logisch, desondanks is het minder vanzelfsprekend dan het lijkt (IJff, 2010).

Vervolgens is het van belang dat de hulpverlener zijn eigen bagage heeft onderzocht en hiermee om weet te gaan. Dit betekent dat de hulpverlener zich bewust is van zijn eigen socialisatie met betrekking tot seksualiteit, zijn eigen normen en waarden, zijn grenzen, zijn mogelijkheden en beperkingen en hoe dit alles zijn professionele houding beïnvloedt. De hulpverlener dient in staat te zijn om aan de hand van deze aspecten een visie en houding aan te nemen die de cliënt vooruit kan helpen. Om de cliënt vooruit te helpen is het nodig dat de hulpverlener een zo open mogelijke houding heeft, maar de hulpverlener dient wel rekening te houden met zijn eigen grenzen. Daarom is het belangrijk dat de hulpverlener regelmatig op zichzelf reflecteert (IJff, 2010).

Het is als vanzelfsprekend van belang dat de hulpverlener nabij en betrokken is met de cliënt en dit op een professionele manier inzet, zodat er toch sprake is van een professionele afstand. Bij zo een intiem en persoonlijk onderwerp als seksualiteit is het belangrijk dat de hulpverlener zich bewust is van wat deze intimiteit bij hem oproept naar de cliënt toe. Wanneer de professionele afstand moeilijk behouden kan worden, moet de hulpverlener dit zo snel mogelijk ter sprake brengen met collega's of leidinggevende. Deze eigen gevoelens moeten onderkent worden en niet genegeerd worden (IJff, 2010).

7.1.4 Een checklist voor professionals volgens RutgersWPF.

Volgens RutgersWPF (2015) is het een vereiste dat professionals bepaalde kennis en vaardigheden hebben om het seksualiteitsbeleid van hun instelling uit te kunnen voeren. Daarom hebben zij online een checklist staan voor professionals (RutgersWPF, 2015).

Professionals:

- Horen op de hoogte te zijn van de visie van de instelling en moeten deze visie over kunnen dragen.
- Hebben voldoende kennis over seksualiteit en seksuele ontwikkeling.
- Kunnen seksueel gedrag herkennen en signaleren.
- Weten hoe de gemiddelde seksueel ontwikkeling eruit ziet, hoe dit zich kenmerkt voor de doelgroep waar zij mee werken. Zij weten ook wanneer seksueel gedrag afwijkt van deze ontwikkeling.
- Kunnen het onderwerp seksualiteit bespreekbaar maken. Ze kunnen een gesprek over seksualiteit beginnen en weten hoe te reageren op eventuele vragen van cliënten.
- Kunnen een veilige sfeer creëren, onveilige situaties signaleren en betrokkenheid tonen aan cliënten.
- Houden rekening met diversiteit.
- Houden rekening met de culturele achtergrond en seksuele voorkeur van de cliënt
- Zijn zich bewust van hun eigen normen en waarden en weten dat niet iedereen dezelfde normen en waarden heeft.
- Weten hoe te handelen bij grensoverschrijdend gedrag.

7.2 De opleiding van toekomstige professionals

7.2.1 Inleiding

Gedurende de opleiding tot professional leren de studenten competenties binnenschools en buitenschools. Binnenschools verwerven studenten competenties door onderwijsmodules, lessen, lesboeken en hoorcolleges. Daarnaast verwerven studenten buitenschools ook competenties door stage te lopen en onderzoek te doen in de praktijk (Sectorraad HSAO, 2010). In de volgende alinea's ligt de focus op hoe studenten binnenschools leren over seksualiteit en seksueel (on)gezond gedrag van cliënten.

7.2.2 Seksualiteit ontbreekt in standaard lesprogramma van opleidingen

In 2012 wordt er naar aanleiding van het onderzoek van Commissie-Samson gesteld dat het onderwerp seksuele ontwikkeling en seksueel afwijkend gedrag ontbreekt in de opleiding van professionals. Studenten, toekomstige professionals, krijgen daardoor geen kennis over seksualiteit van de cliënt mee vanuit hun opleiding (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2012). Seksualiteit is voor veel professionals een moeilijk onderwerp, waardoor ze zich afvragen hoe ze het onderwerp bespreekbaar kunnen maken, hoe ze risico gedrag kunnen voorkomen en welk gedrag wel of niet toegestaan moet worden. Hierdoor heeft de Rutgers Nisso groep het vermoeden dat hogere en middelbare beroepsopleidingen te weinig aandacht besteden aan het onderwerp seksualiteit. Het onderwerp maakt geen deel uit van het vast programma, waardoor niet alle studenten leren over het onderwerp (Inspectie jeugdzorg, 2008).

Volgens Commissie-Samson moet er in alle basisopleidingen die studenten op kunnen leiden richting de jeugdzorg, structureel aandacht zijn voor de gezonde seksuele ontwikkeling, afwijkende seksuele ontwikkeling en de problematiek van seksueel misbruik bij kinderen. Dit betekent dat er in de hele opleiding aandacht voor moet zijn en niet enkel in bijvoorbeeld keuzevakken of minors. Daarom is het nodig om te investeren in de educatie van toekomstige professionals, er is namelijk sprake van een tekort aan kennis gecombineerd met handelingsverlegenheid. Door het aanleren en bijhouden van de juiste kennis over gewone en afwijkende seksuele ontwikkeling van jeugdigen wordt de basiskennis van professionals over het thema vergroot (Jeugdzorg Nederland & Vereniging Hogescholen, 2013).

7.3 Optionele programma's waarbij seksualiteit aan bod komt

7.3.1 Minors

Omdat er veel verschillende minors zijn, is er voor gekozen om het onderzoeken naar de minors te begrenzen tot het onderzoeken van de minors van de Avans Academie voor Sociale Studies. Zowel Avans 's-Hertogenbosch als Avans Breda bieden vijf verschillende minors aan die aansluiten op de opleidingen van MWD, SPH en CMV. In 's-Hertogenbosch kunnen studenten de minors 'Werken in een gedwongen kader', 'De GGZ-agoog', 'Werken met jeugd', 'Verslavingskunde' en 'Professional in een veranderende samenleving' volgen. In Breda kunnen studenten de minors 'Jeugd', 'Verschil maken', 'Werken in een Gedwongen kader', 'Licht Verstandelijk Beperkt' en 'GGZ-agoog' volgen (Kies op maat, 2012). Deze verschillende minors zijn bekeken via de website www.kiesopmaat.nl, een website die ook aangeraden wordt aan studenten om meer informatie op te zoeken over de minors die Avans aanbiedt (Avans Hogeschool, 2015). Tijdens het zoeken naar informatie over minors is gebleken dat er weinig informatie over de minors openbaar is gesteld. De gegeven informatie op de website is zeer beknopt. Alleen de grote lijnen en de hoofdonderwerpen van de minor staan beschreven, waardoor er geen informatie gegeven wordt over andere onderwerpen die ook nog aan bod zullen komen. Enkel bij de deeltijd minor 'Jeugd' staat specifiek aangegeven dat er aandacht besteed wordt aan seksualiteit (Kies op maat, 2012).

Er is ook gekeken naar de onderwijscatalogus van Avans Hogeschool, te vinden via Osiris. Daar staan de minors van Avans kort beschreven. Ook in deze catalogus valt het op dat enkel de hoofdonderwerpen beschreven staan, waardoor de gegeven informatie erg beknopt gehouden wordt. Daardoor valt in deze onderwijscatalogus ook niet veel te vinden over het onderwerp seksualiteit en of het nou wel of niet aan bod komt tijdens de minors. Enkel bij de minor 'Jeugd' in Breda staat aangegeven dat seksualiteit en ook de seksuele ontwikkeling aan bod komen. Binnen de minor 'Licht Verstandelijk Beperkt' (LVB) in Breda staat niet specifiek vermeld dat het onderwerp seksualiteit aan bod komt. Er worden echter wel beroepsdilemma's behandeld, waarbij onder andere stilgestaan wordt bij kindwensen (Avans Hogeschool, z.d.)

7.3.2 Uitstroomprofiel jeugdzorgwerker

Verschillende opleidingen binnen het Hoger Sociaal Agogisch Onderwijs (HSAO) bieden een speciale afstudeerrichting aan, namelijk het uitstroomprofiel jeugdzorgwerker. Avans Hogeschool te Breda biedt dit uitstroomprofiel aan voor hun MWD en SPH voltijd en deeltijd studenten (Avans Hogeschool, 2015). Het uitstroomprofiel jeugdzorgwerker is in 2010 goedgekeurd door het bestuur van de HBO-raad. Hogescholen mogen sindsdien zelf bepalen of zij deze afstudeerrichting wel of niet invoeren binnen hun opleidingen en zijn dus niet verplicht om het uitstroomprofiel jeugdzorgwerker aan te bieden. Als een hogeschool besluit het uitstroomprofiel wel aan te bieden, moet het uitstroomprofiel aan enkele landelijk overeengekomen afspraken voldoen. De landelijk vastgestelde afspraken over competenties en kennisgebieden staan beschreven in een document genaamd Landelijk Uitstroomprofiel Jeugdzorgwerker. Hierin staat in de eerste uitgave geen concrete afspraken omtrent seksualiteit of seksueel (on)gezond gedrag (Sectorraad HSAO, 2010). Om competenties te concretiseren op het gebied van seksualiteit, seksueel gedrag en seksueel misbruik van cliënten, is er in 2013 het thema competentieprofiel 'seksuele ontwikkeling' ontwikkeld voor jeugdzorgwerkers. Deze themacompetentie zal vanaf dan ook in het uitstroomprofiel jeugdzorgwerker opgenomen worden binnen de opleidingen (Jeugdzorg Nederland & Vereniging Hogescholen, 2013).

8. Informatie van derden

Omdat er gedurende het literatuuronderzoek weinig informatie te vinden was over de minors, zijn de contactpersonen van de minors benaderd om meer informatie te verzamelen over de minors.

Contactpersoon 1 (persoonlijke communicatie, 15 april 2015) vertelt dat het onderwerp tijdens de minor 'LVB' wel op verschillende manieren aan bod komt; Door middel van colleges krijgen de studenten informatie over seksualiteit, grenzen en de kwetsbaarheid van de LVB cliënt. De studenten krijgen ook een college over Signs of Safety gecombineerd met een werkcollege, vervolgens krijgen de studenten ook een workshop over het Vlaggensysteem.

Het onderwerp seksualiteit komt in Breda en 's-Hertogenbosch aan bod in de minor 'Werken in gedwongen kader'. In Breda wordt er qua theorie niet specifiek stilgestaan bij het onderwerp seksualiteit. Tijdens trainingen oefenen de studenten wel in het omgaan met seksueel grensoverschrijdend gedrag, aldus contactpersoon 2 (persoonlijke communicatie, 14 april 2015). Contactpersoon 3 (persoonlijke communicatie, 15 april 2015) vertelt dat er in de minor van 's-Hertogenbosch vooral aandacht is voor het onderwerp seksualiteit vanuit het perspectief van de dader. Het gaat daarbij dus om cliënten die een seksueel delict hebben gepleegd. Daarnaast is er gedurende de minor aandacht voor seksuele stoornissen. Het onderwerp seksualiteit kan volgens de contactpersoon ook aan bod komen tijdens de training agressie, maar dit is dan niet heel specifiek. Contactpersoon 3 benadrukt wel dat er niet uitgebreid op ingegaan wordt gedurende de minor.

Contactpersoon 4 (persoonlijke communicatie, 17 april 2015) vertelt dat er in de minor 'GGZ-agoog' in Breda ook aandacht besteed wordt aan het onderwerp. Seksuele stoornissen worden volgens de DSM behandeld. De gezonde en ongezonde seksuele ontwikkeling komen in een college ter sprake en vervolgens wordt de eigen seksualiteit en die van de cliënt besproken in werkgroepen. Daarnaast is er ook aandacht voor seksuele delicten wanneer de studenten een TBS-instelling bezoeken.

In de minors 'De professional in de veranderende samenleving' en 'Verslavingskunde' komt seksualiteit niet aan bod volgens contactpersonen 5 en 6 (persoonlijke communicatie, 14 april 2015). In de minor 'Werken met jeugd' in 's-Hertogenbosch heeft het onderwerp geen vaste plaats, dus wanneer het aan bod komt is het een toevaligheid volgens contactpersoon 7 (persoonlijke communicatie, 14 april 2015).

Er zijn nog enkele minors waar geen informatie over is, omdat er niet gereageerd is op de toenadering.

9. Resultaten uit de interviews

In dit hoofdstuk staan de belangrijkste resultaten uit de geïnterviewde focusgroepen verwerkt. Deze resultaten zijn gevormd door de afgenomen interviews te analyseren en samen te vatten. De analyse van de resultaten is tot stand gekomen middels de protocolanalyse, zoals uitgelegd in hoofdstuk 6, paragraaf 6.2. In totaal zijn er vijf focusgroepen gevormd met vierdejaars ASB studenten. Deze vijf groepen bestaan samen uit eenentwintig studenten, waaronder vier mannelijke studenten en zeventien vrouwelijke studenten. De geïnterviewde studenten zijn onder te verdelen in één CMV student, vier MWD studenten en zestien SPH studenten.

9.1 Het onderwerp seksualiteit gedurende de opleiding

9.1.1 De eerste twee jaren van de opleiding

Wanneer de studenten gevraagd wordt of het onderwerp seksualiteit van de cliënt aan bod is gekomen tijdens de opleiding en hoe het aan bod is gekomen, is de eerste reactie dat ze er niets over hebben gehad gedurende de opleiding. Na langer na te denken, bedenken sommige studenten dat het onderwerp wellicht kort aan bod is gekomen tijdens enkele vakken. Zo wordt er over het vak ethiek, waar ingegaan wordt op ethische dilemma's, verteld dat het onderwerp voorbij is gekomen. Dit was volgens de studenten echter maar heel kort en er werd niet specifiek diep ingegaan op seksualiteit.

Een student vertelt over een vak omtrent verschillende doelgroepen. De docent van dit vak vertelde veel over de eigen praktijkervaringen die hij had opgedaan met seksualiteit van cliënten. De student vermoedt echter dat het docent afhankelijk is of seksualiteit van de cliënt wel of niet aan bod komt tijdens het vak. Een studente vertelt ook dat zij ooit een presentatie heeft gehad in de klas van vierdejaars studenten die bezig waren met hun minor. In die presentatie kwam seksualiteit ook aan bod. Deze informatie is echter niet blijven hangen, doordat het maar zo kort aan bod kwam. Studenten geven aan dat ze tijdens de opleiding wel een algemeen stuk hebben gehad over hoe om te gaan met afstand en nabijheid. Dit was echter in het algemeen en het ging niet specifiek in op afstand en nabijheid in verhouding tot seksualiteit van de cliënt.

In het tweede studiejaar konden de studenten kiezen uit verschillende keuzevakken. Studenten denken dat het onderwerp tijdens sommige van die keuzevakken wel aan bod is gekomen. Twee van de eenentwintig studenten geven aan dat het onderwerp aan bod is gekomen tijdens deze keuzevakken. Een student geeft aan dat ze als keuzevak heeft gekozen voor agressie en destructief gedrag, daar is het onderwerp seksualiteit aan bod gekomen in de zin van afstand en nabijheid en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Een andere student volgde het vak huiselijk geweld. Een klein deel daarvan ging over seksualiteit. In de vakken die de andere geïnterviewde studenten hebben gekozen, is het onderwerp niet aan bod geweest.

Het merendeel van de studenten geeft tijdens de interviews aan dat als ze in de eerste drie jaar van de opleiding al les hebben gehad over de seksualiteit van de cliënt, ze zich er niets van kunnen herinneren. Een student zegt hierover: "Het komt niet bij me op in ieder geval. Ik kan nu niet zo één, twee, drie zeggen van ja, we hebben bij dat vak iets over seksualiteit van cliënten gehad." Deze reactie komt overeen met de reacties van de andere studenten. De studenten denken daarom dat het nooit specifiek aan bod is geweest, of dat het geen leerzame les is geweest aangezien ze er zich niets van kunnen herinneren.

9.1.2 De ervaringen van studenten tijdens het stagejaar.

Het merendeel van de studenten geeft aan seksualiteit of seksueel gedrag van de cliënt tegen te zijn gekomen tijdens hun stagejaar. Slechts een enkeling geeft aan dat ze het helemaal niet tegen zijn gekomen tijdens hun stagejaar.

De meeste studenten hebben in de praktijk kunnen ervaren dat seksualiteit in allerlei vormen voorkomt. Veel studenten hebben op stage gemerkt dat cliënten op woongroepen vaak onderling relaties krijgen, dat sommige jonge cliënten kwetsbaar zijn en in aanraking kunnen komen met

loverboys, dat cliënten verliefd kunnen worden op professionals en dat de professional zich hier ongemakkelijk bij kan voelen, dat cliënten nieuwsgierig zijn en dat cliënten soms onverwachte vragen kunnen stellen. De studenten hebben kunnen ervaren hoe de organisatie omgaat met seksualiteit van de cliënt. Uit de interviews blijkt dat dit heel erg kan verschillen per organisatie. Sommige organisaties keuren seksualiteit en seksueel gedrag af. Andere organisaties proberen het te voorkomen door te straffen, laten het gebeuren of zijn er nog zoekende in.

De meeste studenten hebben tijdens hun stagejaar gemerkt dat het helpt om met collega's te praten. Het onderwerp seksualiteit werd met collega's onderling bespreekbaar gemaakt, bijvoorbeeld tijdens vergaderingen. Enkele studenten hebben echter ook gemerkt dat het onderwerp niet binnen alle instellingen makkelijk bespreekbaar is. Twee studentes geven aan dat zij op hun stage niet de vrijheid ervoeren om vragen te stellen rondom het onderwerp seksualiteit, terwijl de studenten wel vragen hadden. Zo gaf een student aan dat zij niet snapte waarom de instelling onderscheid maakt in dat sommige cliënten wel een relatie binnen de woongroep aan mogen gaan en andere cliënten niet, maar ze heeft hier nooit naar gevraagd. Een andere student gaf aan dat zij weerstand ervoer, weerstand vanuit de cliënt maar ook vanuit zichzelf, wanneer ze het onderwerp ter sprake wilde brengen met cliënten. Zij had hier dus moeite mee, maar ervoer niet de vrijheid om hier hulp bij te vragen aan collega's. De student zegt hierover: "Nee die cultuur heerste daar niet, dus nee dat heb ik niet gedaan."

9.1.3 Cursussen, trainingen of voorlichtingen op stage.

Sommige studenten geven aan dat zij speciale cursussen of voorlichtingen hebben gevolgd op hun stage. Twee studenten geven aan dat zij op hun stage de cursus Girls' Talk hebben gevolgd. In deze cursus hebben studenten geleerd om seksualiteit bespreekbaar te maken en door opdrachten voor de cursus uit te voeren, hebben ze ook leren reflecteren op hun eigen normen en waarden op seksueel gebied. Twee andere studenten geven aan dat er bij hun op stage een extern persoon voorlichting kwam geven over seksualiteit. Zo kwam bijvoorbeeld de GGD langs op stage om jongere cliënten voorlichting te geven over seksualiteit. De voorlichting was bedoeld voor cliënten, maar de student heeft er zelf ook veel van geleerd. Bij een andere student, die stage liep binnen het speciaal onderwijs, kwam er een expert vanuit een andere organisatie voorlichting geven aan de docenten en de ouders van de cliënten. De student geeft aan dat zij ook veel van deze gastspreker heeft geleerd over wat voor soort seksueel gedrag te ver gaat en wat gezond nieuwsgierig seksueel gedrag is.

9.1.4 Belangrijkste punten die studenten op stage hebben geleerd over het onderwerp.

De meeste studenten geven aan dat zij op stage vooral hebben geleerd dat er gepraat moet worden over seksualiteit, zowel met cliënten als met collega's.

De studenten hebben geleerd dat het belangrijk is om het onderwerp met cliënten te bespreken, zodat cliënten zichzelf beter leren begrijpen, anderen beter leren begrijpen, leren welke grenzen er zijn en leren dat het opluchting kan bieden aan zichzelf. Daarnaast vinden de studenten het belangrijk dat men er met collega's over kan praten, zodat men er vragen over kan stellen, men één lijn kan trekken in de afspraken omtrent het onderwerp seksualiteit en zodat het onderwerp ter discussie gesteld kan worden.

Daarnaast geeft het merendeel van de studenten ook aan dat zij in de praktijk hebben geleerd hoe belangrijk het is om de eigen grenzen te kennen en aan te kunnen geven. Studenten hebben daarmee geleerd dat zelfkennis omtrent seksualiteit van belang is. Studenten zijn het er over eens dat de professional sterk in zijn/haar schoenen moet staan om met het onderwerp seksualiteit in de praktijk te werken. Het is belangrijk om eigen grenzen te kennen en aan te geven wanneer cliënten vragen stellen die men als professional niet wil beantwoorden. Het is ook belangrijk om eigen grenzen aan te geven tegenover collega's wanneer men zich ergens niet prettig bij voelt. Grenzen aangeven is voor de professional ook belangrijk om zichzelf te beschermen tegen ongewenste situaties. Zo geeft een student het voorbeeld dat zij altijd een deur open laat als ze alleen met een cliënt op een slaapkamer zit, om zichzelf te beschermen tegen ongewenste situaties.

Andere belangrijke leerervaringen zijn dat alle cliënten verschillend zijn, ook op seksueel gebied, en dat men daarom per situatie in moet schatten wat wel en wat niet besproken kan worden met de cliënt. Studenten zeggen dat zij al doende hun eigen grenzen beter hebben leren herkennen en stellen en dat zij makkelijker over het onderwerp praten wanneer ze het onderwerp bespreekbaar blijven maken in de praktijk. "Aan het begin van mijn stage, dan zou ik dat niet zo makkelijk doen over zo een onderwerp, maar ik denk dat ik daar nu wel toch makkelijker over zou praten. Ik denk dat als je het ook vaker doet, over zo een onderwerp praten, dat het dan voor jezelf ook makkelijker wordt." Aldus één van de studenten.

9.1.5 Het vierde jaar van de opleiding

Meerdere studenten geven aan dat het onderwerp seksualiteit van de cliënt wel aan bod is gekomen tijdens de minor die zij hebben gevolgd. De meeste studenten die tijdens de minor hebben geleerd over het onderwerp, hebben de minor 'Licht Verstandelijke Beperking' of de minor 'Jeugd' gevolgd.

Drie studenten hebben de minor 'Licht Verstandelijke Beperking' gevolgd. In deze minor hebben de studenten geleerd dat het onderwerp vaak vermeden wordt in de praktijk. Dat terwijl mensen met een verstandelijke beperking ook seksuele gevoelens hebben. Daarom moet het onderwerp juist wel aangegaan worden in de praktijk. De studenten hebben tijdens de minor ook geleerd over het Vlaggensysteem. Het Vlaggensysteem is uitgelegd en tekeningen van het Vlaggensysteem zijn besproken in de klas. Een student zegt dat ze door het bespreken van de tekeningen gemerkt heeft hoe leerzaam het is om met elkaar te praten en te discussiëren over seksualiteit. Een student geeft aan dat ze veel geleerd heeft over seksualiteit waar ze in de praktijk ook veel aan denkt te hebben.

Zeven studenten hebben de minor 'Jeugd' gevolgd. In de minor hebben de studenten geleerd over de gezonde seksuele ontwikkeling van kinderen en jongeren. Hierbij leerden de studenten wat voor gedrag gezond is bij welke leeftijd. De studenten hebben tijdens de minor niet geleerd wat te doen als de ontwikkeling niet verloopt zo als die zou moeten lopen en hoe ze als professionals het gesprek hierover aan kunnen gaan. Tijdens de minor zijn er verschillende methodes besproken die gebruikt kunnen worden om in de praktijk om te gaan met seksualiteit van de cliënt. Zo hebben de studenten het gehad over Girls Talk en het Vlaggensysteem. De studenten geven aan dat er tijdens de minor wel aandacht besteed wordt aan het onderwerp, maar dat zij toch nog de diepgang missen.

Twee studenten die de minor 'GGZ-agoog' hebben gevolgd, geven aan dat seksualiteit bij hun ook kort aan bod is gekomen, maar dan heel oppervlakkig. Studenten hebben gehoord dat het onderwerp in de praktijk wel belangrijk is. De studenten hebben niet geleerd wat dit dan betekent en hoe ze hier mee om kunnen gaan in de praktijk. De studenten hebben in een verdiepende les wel met de klas besproken hoe de studenten zelf denken over seksualiteit, in hoeverre zij vrij kunnen denken over seksualiteit en in hoeverre zij zelf wellicht blokkades/weerstand daarin hebben. In deze verdieping les werd ook een casus besproken waarin seksualiteit van de cliënt een rol speelde. De studenten geven aan dat dit maar één les was en dat men daar niet per se van hoeft te leren. Tijdens zo een les zijn er altijd studenten die actief mee doen en studenten die zich stil houden en bijvoorbeeld met hun telefoon bezig zijn, aldus de studenten. De studenten geven aan dat als er een les over is dit niet betekent dat studenten er ook van leren, doordat studenten zich van de les kunnen onttrekken. Zij hoefden alleen aanwezig te zijn in de les, dit zorgde er volgens de studenten voor dat het voor studenten niet per se nodig was om zich te verdiepen in het onderwerp. Een student zegt hierover: "Je merkt wel dat mensen zich dan toch onttrekken aan meedoen in zo'n les". Enkel de mensen die actief mee doen halen echt iets uit zo een les, aldus de studenten.

De studenten die een andere minor aan de Avans Academie voor Sociale Studies hebben gevolgd dan de bovengenoemde minors, geven aan dat het onderwerp tijdens hun minor niet aan bod is gekomen.

Over het algemeen vinden de studenten dat het onderwerp seksualiteit te weinig aan bod is gekomen gedurende de opleiding. Als studenten informatie/kennis hebben over het onderwerp, dan hebben zij deze informatie vanuit de minors. "Alle informatie over hoe ik zou moeten handelen die ik nu weet, baseer ik op de minor die ik gedaan heb, LVB" aldus een student. In sommige minors komt het onderwerp dus wel aan bod, maar de meeste studenten zijn het erover eens dat de diepgang ontbreekt waardoor zij echte handelingsvaardigheden en uitgebreidere kennis missen. Studenten merken dat het erg minor afhankelijk is of er gedurende de opleiding wel of geen aandacht aan het onderwerp seksualiteit besteed wordt. De studenten geven aan het slecht te vinden dat dit keuze afhankelijk is. Studenten vinden seksualiteit van de cliënt een zodanig belangrijk onderwerp, dat ze vinden dat iedere student hierover moet leren. Daarnaast vinden de studenten het ook slecht dat als zij er al informatie over krijgen en er over leren, dit pas in het vierde jaar gebeurt. Studenten vinden dat zij deze informatie eerder horen te krijgen, voor het stagejaar, zodat zij dit mee kunnen nemen tijdens hun stage.

9.2 Competenties

9.2.1 Competenties die de studenten nodig vinden.

Tijdens de interviews zijn de studenten gevraagd welke competenties een professional volgens hen nodig heeft om met seksualiteit van de cliënt om te kunnen gaan in de praktijk. De belangrijkste antwoorden zijn hier samengevat.

De studenten zijn het erover eens dat de professional het onderwerp bespreekbaar moet kunnen maken, er open over moet kunnen praten en moet erkennen dat seksualiteit van de cliënt erbij hoort. De professional hoort kennis te hebben over seksualiteit van de cliënt en de seksuele ontwikkeling en hoort deze kennis op een duidelijke manier over te kunnen dragen aan de cliënt. Het is belangrijk dat de professional regelmatig op zichzelf blijft reflecteren en zo na denkt over zijn eigen normen, waarden, eventuele blokkade en kijkt op het onderwerp. Het is ook belangrijk om een veilige sfeer te kunnen creëren. De professional hoort de cliënt op zijn gemak te kunnen stellen en vertrouwd te laten voelen. Daarnaast hoort de professional ook veiligheid voor zichzelf te creëren door zijn eigen grenzen te kennen en deze aan te kunnen geven, zowel naar de cliënt als naar collega's. Studenten vinden het ook belangrijk dat de professional goed kan samenwerken en communiceren met collega's. Het is volgens de studenten belangrijk om zaken als seksualiteit te kunnen bespreken met collega's wanneer men vragen heeft of ergens mee zit. Het is ook belangrijk dat de professional zich in kan leven in de cliënt. Het gaat er hierbij om dat de professional weet dat er bepaalde behoeftes zijn, hier erkenning aan geeft en ook begrip heeft als de cliënt niet over het onderwerp wil spreken. Inleven in de cliënt houdt dan volgens de studenten ook in dat de professional zich aanpast aan het niveau van de cliënt, zodat hij er uiteindelijk wel over kan praten. Tot slot geven de studenten aan dat het belangrijk is dat de professional de situatie goed in kan schatten en goed kan signaleren.

9.2.2 Competenties die studenten vanuit de opleiding nog hadden willen leren.

Uit de interviews blijkt dat de studenten nog verschillende competenties hadden willen leren gedurende hun opleiding tot professionals.

Zoals eerder al staat aangegeven, vinden de geïnterviewde studenten zelfreflectie op het gebied van seksualiteit belangrijk. De studenten geven tijdens de interviews aan dat zij vanuit de opleiding meer aan het denken gezet hadden willen worden over hun eigen visie op seksualiteit. De studenten denken dat toekomstige studenten het makkelijker vinden om over seksualiteit te praten, wanneer zij er tijdens hun opleiding al over aan het denken worden gezet en het tijdens hun opleiding bespreken met medestudenten. De studenten hadden vanuit de opleiding ook meer kennis willen krijgen over seksualiteit. Het gaat hierbij om kennis over seksuele ontwikkeling, signalen van een afwijkende ontwikkeling en informatie over hoe seksualiteit zich bij verschillende doelgroepen kan uiten. Vervolgens hadden de studenten de vaardigheden willen leren om deze informatie over te kunnen dragen aan cliënten. Studenten hadden meer handelingsvaardigheden (specifiek gericht op seksualiteit) willen leren vanuit de opleiding. Zo geven de studenten aan dat

zij gespreksvaardigheden hadden willen leren om seksualiteit bespreekbaar te maken. De meeste studenten hebben nu namelijk de vraag hoe het onderwerp het beste bespreekbaar gemaakt kan worden met de cliënt en ze hebben hier nog geen duidelijk antwoord op, ondanks de ervaringen die ze tot nu toe op hebben gedaan. Studenten hadden tijdens de opleiding ook willen leren hoe ze hun eigen grenzen aan kunnen geven en hoe ze grenzen kunnen herkennen. Hetzelfde geldt voor afstand en nabijheid. De studenten hebben gedurende de opleiding veel geleerd over deze onderwerpen. Maar omdat seksualiteit zo een gevoelig onderwerp is, hadden de studenten willen leren hoe onderwerpen als grenzen aangeven, afstand en nabijheid zich specifiek verhouden tot seksualiteit en seksueel gedrag.

De studenten hadden ook vaardigheden willen leren omtrent het omgaan met weerstand vanuit de cliënt, hoe om te gaan met onverwachte situaties en vragen, hoe ouders van jongere cliënten er beter bij te betrekken, hoe om te gaan met de kwetsbaarheid van de cliënt en hoe te reageren wanneer iets rondom seksualiteit plaats vindt. Enkele studenten geven aan dat zij hier zelf wel ideeën over hebben, maar dat zij deze ideeën baseren op hun eigen visie over seksualiteit en mee hebben gekregen vanuit hun opvoeding. De studenten baseren dit niet op professionele kennis en informatie. De studenten geven tijdens de interviews aan dat de het belangrijk is de genoemde vaardigheden te kunnen oefenen, daarom hadden zij met deze vaardigheden willen oefenen tijdens rollenspelen.

9.3 Tevredenheid

9.3.1 Tevredenheid over de opleiding

Uit de interviews blijkt dat de studenten niet tevreden zijn over wat zij hebben geleerd omtrent de seksualiteit van de cliënt. Het komt duidelijk naar voren dat studenten vinden dat het onderwerp seksualiteit te weinig aan bod komt tijdens de opleiding. Als de studenten gevraagd worden of zij voldoende competenties vanuit de opleiding mee hebben gekregen om met het onderwerp seksualiteit om te gaan in de praktijk, is het antwoord nee. Hier zijn alle geïnterviewde studenten het over eens. De studenten vinden dat het onderwerp te weinig en te minimaal aan bod komt gedurende de opleiding. Sommige studenten geven aan dat het kort aan bod is geweest tijdens sommige vakken, dit was echter te weinig om van te kunnen leren. Andere studenten geven aan dat het voor hun gevoel nooit aan bod is gekomen. Zij geven aan dat als het al aan bod is geweest ze er zo weinig van op hebben gestoken dat zij het alweer helemaal vergeten zijn. Uit de interviews blijkt dat het per minor verschilt of studenten het onderwerp wel of niet mee hebben gekregen tijdens de opleiding. Ook wanneer studenten over het onderwerp hebben geleerd tijdens de minor, zijn de studenten van mening dat zij het onderwerp uitvoeriger behandeld hadden willen hebben.

Alle geïnterviewde studenten zijn het erover eens dat seksualiteit een belangrijk onderwerp is binnen de professionele hulpverlening. De studenten zijn het er ook over eens dat het onderwerp meer aan bod moet komen tijdens de opleiding. De opleiding besteedt aan bepaalde andere onderwerpen wel veel aandacht waar volgens de studenten minder aandacht aan besteedt mag worden. Vakken als innovatie en organisatiekunde worden hierbij als voorbeelden genoemd. De studenten vinden seksualiteit een belangrijker onderwerp dan deze onderwerpen. Ze vinden daarom dat bepaalde andere vakken ingekort kunnen worden of veranderd kunnen worden in keuzevakken, zodat het onderwerp seksualiteit uitgebreider aan bod kan komen gedurende de opleiding. Door het interview zijn de studenten aan het denken gezet over wat voor een leermogelijkheden het onderwerp biedt, dit versterkt de mening van de studenten. De studenten zijn van mening dat seksualiteit van de cliënt een onderdeel moet worden van het vaste lesprogramma dat iedere student verplicht moet volgen.

9.3.2 Tevredenheid over zichzelf.

Uit de interviews blijkt dat niet alle studenten zich competent genoeg voelen om met het onderwerp seksualiteit om te gaan in de praktijk. Dit komt doordat zij te weinig hebben geleerd over het onderwerp gedurende de opleiding en omdat het te afhankelijk is van andere factoren (de eigen keuze voor een minor of de instelling waar studenten stage lopen) of studenten wel of niet leren over het onderwerp. Sommige studenten geven aan dat zij wel het gevoel hebben dat zij

competent genoeg zijn op dit gebied. Sommige studenten hebben het gevoel voldoende vaardigheden te hebben, doordat zij er zelf voor hebben gekozen om zich veel in het onderwerp te verdiepen tijdens hun minor. Andere studenten hebben gedurende hun stage veel te maken gehad met seksualiteit en seksueel gedrag van de cliënt. Deze studenten geven aan dat zij vanuit de praktijk wel competenties hebben geleerd om met seksualiteit van de cliënt te kunnen werken en zijn daarom wel tevreden over hun competenties. Alle studenten zijn het erover eens dat het te afhankelijk is van andere factoren of de student wel of niet leert over het onderwerp. Een student zegt hierover het volgende: "Ja het is te stage afhankelijk. Ook al krijg je het op je stage, dat geldt niet voor iedereen natuurlijk." Dit betekent dat niet iedere student leert over het onderwerp en dat zou volgens de studenten wel moeten.

9.4 Verbeterpunten voor de opleiding

Alle geïnterviewde studenten zijn van mening dat de Avans de opleiding van Sociale Studies moet verbeteren wat betreft het onderwerp seksualiteit. De studenten vinden dat het onderwerp een standaard en structureel onderdeel moet worden van het lesprogramma, zodat de toekomstige studenten de competenties gedurende de opleiding kunnen leren die zij momenteel missen. Eén van de geïnterviewde groepen vindt dat het onderwerp verweven hoort te worden met de andere vakken die er momenteel al zijn. Zij vinden dat het onderwerp als een soort aanvullend hoofdstuk bij andere vakken gegeven hoort te worden. Deze studenten zijn van mening dat het geen apart vak gemaakt moet worden, omdat er dan een toets aan gekoppeld moet worden. Deze studenten vinden een toets over dit onderwerp ongepast, omdat het volgens hen een te ethisch thema is.

De overige vier groepen zijn van mening dat er voor dit onderwerp een apart vak ontwikkeld moet worden en dat dat vak opgenomen moet worden in het verplichte lesprogramma. Deze studenten vinden het onvoldoende als het onderwerp verweven wordt met andere vakken "Want misschien is dit onderwerp ook wel al eens in een vak terug gekomen, maar dan blijft het zo impliciet dat je het ook zo weer vergeet." En "Ik denk dat dit zo belangrijk is dat het ook wel een vak mag heten." Aldus de studenten. Alle studenten zijn het erover eens dat het onderwerp aan bod moet komen in het vaste lesprogramma, zodat iedere student leert over seksualiteit en seksueel gedrag. Het hoort volgens de studenten dus geen keuzeonderwerp te zijn, "Zodat er een basisniveau is onder iedere hulpverlener." Alle studenten zijn het er ook over eens dat zij in dit vaste programma zowel kennis als handelingsvaardigheden omtrent seksualiteit van de cliënt horen te leren. Daarnaast hoort er in dit programma ruimte te zijn voor interactie en reflectie.

Uit de interviews blijkt dat de studenten voor het stagejaar over seksualiteit en seksueel gedrag van de cliënt hadden willen leren. Momenteel hebben de meeste studenten over het onderwerp geleerd tijdens de minor in het vierde jaar. Dit vinden de studenten te laat. De studenten zijn van mening dat ze al horen te leren over dit onderwerp voor het stage jaar, zodat ze beter voorbereid hun stage in kunnen gaan. De studenten geven aan dat zij er niet slechts in een vak van acht weken over willen leren, om er vervolgens de rest van de opleiding geen aandacht meer aan te besteden. De studenten geven aan dat er de kans bestaat dat de geleerde stof en competenties weer vergeten worden wanneer er verder geen aandacht meer aan besteed wordt. Daarom dient het onderwerp seksualiteit structureel een rol te krijgen binnen de rest van de opleiding. Zo kan seksualiteit bijvoorbeeld vaker als voorbeeld aangehaald worden bij andere vakken.

10. Conclusie

Om de deelvragen te kunnen beantwoorden, worden er in dit hoofdstuk als eerst deelconclusies getrokken aan de hand van het theoretisch kader en de resultaten. De antwoorden op de deelvragen zullen vervolgens samen een antwoord vormen op de probleemstelling. De probleemstelling wordt beantwoord in de hoofdconclusie.

10.1 Deelconclusies

10.1.1 Deelvraag 1: Welke competenties zijn nodig om gezond seksueel gedrag van jeugdigen te bevorderen?

In de literatuur is veel informatie te vinden over competenties van de professional om gezond seksueel gedrag van de cliënt te bevorderen. Er is gekeken naar de competenties die nodig zijn volgens het Vlaggensysteem (Frans & Franck, 2014), sexcounseling (IJff, 2010), RutgersWPF (2015) en het competentieprofiel van de jeugdzorgwerker (Jeugdzorg Nederland & Vereniging Hogescholen, 2013). Het valt op dat veel competenties vanuit de verschillende bronnen met elkaar overeenkomen. De competenties staan hieronder samengevat.

De professional:

- Heeft kennis van de verschillende seksuele ontwikkelingsfases die kinderen en jongeren doorgaan en heeft daarmee kennis van de gezonde seksuele ontwikkeling en van een afwijkende seksuele ontwikkeling.
- Kent de gevolgen van seksueel misbruik.
- Kent de normen en waarden volgens de beroepscode en kan hier naar handelen. De professional kent ook de visie en de protocollen van de organisatie waar hij/zij werkzaam is en kan hier naar handelen.
- Heeft een zo open mogelijke houding maar weet daarbij ook de professionele afstand te behouden. De professional kent ook zijn eigen grenzen en houdt hier rekening mee. Daarom is het belangrijk dat de professional regelmatig op zichzelf reflecteert.
- Kan gepast voorlichting geven over seksualiteit. De professional kan hierbij de juiste methoden gebruiken en sluit zich aan bij de belevingswereld, niveau en problematiek van de cliënt.
- Herkent motieven van seksueel gedrag en signalen van risicogedrag/ongezond gedrag. De professional kent hierbij de risicofactoren en factoren die seksuele begeleiding bemoeilijken.
- Weet hoe te handelen bij grensoverschrijdend gedrag.
- Kan het onderwerp seksualiteit bespreekbaar maken met alle betrokkenen. Dit wil zeggen dat de professional het onderwerp op een gepaste manier bespreekbaar kan maken met cliënten, ouders, docenten of andere betrokkenen bij de cliënt, maar ook met collega's of leidinggevende. Het onderwerp op een gepaste manier bespreekbaar maken betekent dat de professional veiligheid biedt aan de cliënt, een veilige sfeer creëert, het tempo van de cliënt volgt en zich aanpast aan het niveau van de cliënt.
- Staat open voor vragen en weet hoe te reageren op eventuele vragen.
- Is zich bewust van zijn/haar eigen visie op en houding tegenover seksualiteit en weet dat deze kan verschillen van anderen. De professional houdt rekening met deze verschillen.
- Herkent eigen weerstand en herkent weerstand bij een ander en weet hoe hiermee om te gaan.
- Is zich ervan bewust dat hij/zij een voorbeeld is wanneer hij/zij met jeugdigen werkt en dat hij/zij daarmee ook als rolmodel functioneert.
- Onderhoudt zijn/haar eigen professionaliteit op het gebied van seksualiteit.
- Kan een actieplan opstellen om het gezond seksueel gedrag van de cliënt te bevorderen en kan daarbij de eigen werkwijze beargumenteren.

- Kent de sociale kaart en verwijst de cliënt door wanneer dit nodig is.

10.1.2 Deelvraag 2: Hoe wordt er in het huidige onderwijs aandacht besteed aan het ontwikkelen van competenties die professionals nodig hebben voor het bevorderen van seksueel gezond gedrag van cliënten?

Uit zowel het literatuuronderzoek als de interviews wordt geconcludeerd dat er te weinig aandacht wordt besteed aan het onderwerp seksualiteit gedurende de opleiding tot professional. Als er wel aandacht aan het onderwerp besteed wordt, is dit in de vorm van keuzevakken of minors en maakt daarmee geen deel uit van het vaste programma van de opleiding. Uit het literatuuronderzoek blijkt dat de Rutgers Nisso groep het vermoeden heeft dat er te weinig aandacht besteed wordt aan het onderwerp seksualiteit gedurende de opleiding van professionals en dat het onderwerp geen deel uit maakt van het vaste programma (Inspectie jeugdzorg, 2008). Dit vermoeden wordt bevestigd in de analyse van de interviews. Studenten kunnen zich niet herinneren of ze in de eerste twee jaar iets geleerd hebben over het onderwerp buiten de keuzeprogramma's om. Daaruit wordt geconcludeerd dat als de studenten het onderwerp al behandeld hebben tijdens de studie, dit geen informatie is geweest die beklijft. Er zijn wel verschillende keuzevakken, keuzeprogramma's of minors waarbij het onderwerp aan bod komt. Zo kunnen studenten in het tweede jaar kiezen uit verschillende keuzevakken. De meeste studenten hebben in hun gekozen vakken echter niets geleerd over seksualiteit. Voor het derde jaar kunnen ASB studenten kiezen voor het uitstroomprofiel jeugdzorgwerker (Avans Hogeschool, 2015).

In het derde jaar hebben de studenten stage gelopen. Uit de interviews wordt geconcludeerd dat de meeste studenten seksualiteit of seksueel gedrag van de cliënt tegenkomen tijdens hun stagejaar. De studenten ervaren via stage dat seksualiteit in allerlei vormen voorkomt in de praktijk en dat het per organisatie veel kan verschillen hoe er mee om gegaan wordt. Sommige organisaties keuren seksualiteit en seksueel gedrag af. Andere organisaties proberen het te voorkomen door te straffen, laten het gebeuren of zijn er nog zoekende in. Sommige studenten hebben ook gemerkt dat het onderwerp niet binnen alle organisaties makkelijk bespreekbaar is, ook niet met collega's. De meeste studenten hebben op stage echter geleerd dat het helpend is om het onderwerp wel bespreekbaar te maken met collega's onderling, zodat ze vragen kunnen stellen, over het onderwerp kunnen discussiëren en afspraken kunnen maken. De studenten hebben ook geleerd dat het belangrijk is om het onderwerp met de cliënt bespreekbaar te maken, zodat de cliënt zichzelf en anderen beter leert begrijpen, zodat de cliënt grenzen leert kennen en zodat het opluchting kan bieden voor de cliënt. Door hun ervaring in de praktijk hebben de studenten het belang van eigen grenzen aangegeven geleerd. Het gaat hierbij zowel om grenzen aangegeven tegenover de cliënt maar ook tegenover collega's. Zelfkennis omtrent seksualiteit is hierbij belangrijk. Het belang van zelfkennis wordt bevestigd door de literatuur. Het is belangrijk dat de hulpverlener zich bewust is van zijn normen en waarden wat betreft seksualiteit en dat de hulpverlener zijn eigen grenzen, mogelijkheden en beperkingen kent wat betreft zijn seksualiteit (RutgersWPF, 2015; IJff, 2010). Daarnaast hebben de studenten op stage geleerd dat iedere cliënt anders is, ook op seksueel gebied. Daarom is het belangrijk om per cliënt en per situatie in te kunnen schatten hoe te handelen. Ten slotte hebben de studenten ervaren dat men het beste leert door te doen. Al doende hebben de studenten hun grenzen beter leren kennen en kunnen ze die beter aangeven. Door het onderwerp seksualiteit te bespreken op stage, hebben ze gemerkt dat het steeds makkelijker wordt om het onderwerp bespreekbaar te maken.

In het vierde jaar hebben de studenten zelf een minor gekozen. De geïnterviewde studenten hebben het meest geleerd over het onderwerp seksualiteit bij de minor 'Jeugd' en 'Licht Verstandelijk Beperkt'. In de minor 'Jeugd' hebben de studenten geleerd over de gezonde seksuele ontwikkeling van kinderen en over verschillende methodes als het Vlaggensysteem en Girls' Talk. In de minor 'Licht Verstandelijk Beperkt' hebben de studenten ook geleerd over het Vlaggensysteem en hebben ze dit systeem gebruikt om het onderwerp seksualiteit ter discussie te stellen in de klas. Verder wordt er in de minors 'GGZ-Agoog' en 'Werken in het gedwongen kader' ook stil gestaan bij het onderwerp, maar niet uitgebreid. De studenten hebben klassikaal besproken hoe ze denken over seksualiteit, hoe vrij ze hier in zijn en in hoeverre ze er weerstand

in hebben. Daarnaast hebben de studenten klassikaal een casus behandeld waarbij de seksualiteit van de cliënt een rol speelde. Studenten die het onderwerp behandeld hebben in minor, geven aan hier veel van geleerd te hebben, maar er nog meer over te willen leren (wat de studenten nog meer hadden willen leren komt aan bod in het antwoord op deelvraag 3). De informatie die zij kregen was niet diepgaand genoeg en bood te weinig handvatten, waardoor de studenten geen (of te weinig) handelingsvaardigheden hebben geleerd.

Er wordt geconcludeerd dat niet iedere student zal leren over het onderwerp seksualiteit en dat de informatie die de studenten leren afhankelijk is van de richting die zij kiezen. Tijdens het onderzoek bleek dat er weinig openbare informatie te vinden is over de inhoud van de minors. De verkregen informatie voor dit onderzoek over minors is voor het merendeel opgevraagd bij docenten en gebaseerd op de interviews, omdat er nauwelijks informatie te vinden is over de inhoud van de minors in de onderwijscatalogus (Kies op maat, 2012; Avans Hogeschool, z.d.). Daarom wordt er geconcludeerd dat studenten niet bewust kunnen kiezen voor het onderwerp tijdens een minor.

10.1.3 Deelvraag 3: In hoeverre zijn de vierdejaars ASB studenten tevreden over de competenties waar zij over beschikken?

Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat alle studenten van mening zijn dat zij onvoldoende competenties hebben geleerd gedurende de opleiding. Sommige studenten hebben daarom het gevoel over onvoldoende competenties te beschikken omtrent het onderwerp seksualiteit. Andere studenten hebben alsnog het gevoel over voldoende competenties te beschikken en zijn tevreden over de competenties die zij hebben.

De studenten die wel het gevoel hebben over voldoende competenties te beschikken hebben een minor gekozen waarin het onderwerp aan bod komt of hebben er voor gekozen om zich meer in het onderwerp te verdiepen. Deze studenten hebben het gevoel dat zij over genoeg competenties beschikken om met de seksualiteit van de cliënt om te gaan in de praktijk. Hieruit wordt geconcludeerd dat deze studenten tevreden zijn over hun eigen competenties. Andere studenten hebben gedurende hun stage veel te maken gehad met het onderwerp en hebben door hun ervaring in de praktijk het gevoel competent genoeg te zijn om met de seksualiteit van de cliënt om te gaan in de praktijk. Door de competenties die zij in de praktijk hebben geleerd, zijn zij ook tevreden over hun eigen competenties.

Er wordt geconcludeerd dat het verschil in tevredenheid ontstaat door de eigen keuzes die de studenten hebben gemaakt gedurende de opleiding. Het is afhankelijk van keuzemomenten of studenten wel of geen competenties leren omtrent seksualiteit. Daardoor hangt het ook van deze keuzemomenten af of studenten wel of niet tevreden zijn over hun eigen competenties. Het gaat hierbij om keuzes als de minors, keuzevakken en stages waarbij het onderwerp wel of niet een rol speelt binnen de organisatie. Alle studenten zijn van mening dat dit niet af hoort te hangen van dergelijke keuzes. Dit wordt geconcludeerd uit de interviews, waarin de studenten aangeven dat seksualiteit geen keuzeonderwerp maar een verplicht onderwerp hoort te zijn.

Het valt in de resultaten op dat de studenten zichzelf tegen lijken te spreken: Het blijkt dat de studenten vinden dat zij geen of te weinig specifieke competenties hebben geleerd omtrent seksualiteit gedurende de opleiding. Tegelijkertijd zijn sommige studenten wel tevreden over hun competenties omtrent seksualiteit en denken zij goed om te kunnen gaan met het onderwerp wanneer zij het tegen zullen komen in de praktijk.

10.1.4 Deelvraag 4: Welke competenties omtrent het omgaan met seksualiteit van cliënten hadden de vierdejaars ASB studenten graag willen leren gedurende hun opleiding?

Studenten hebben verschillende competenties omtrent het omgaan met seksualiteit van de cliënt gemist tijdens de opleiding. Uit de analyse van de interviews wordt geconcludeerd dat de studenten competenties hadden willen leren met betrekking tot reflecteren op seksualiteit, kennis over seksualiteit en vaardigheden omtrent seksualiteit.

Studenten vinden het belangrijk dat zij tijdens de opleiding leren reflecteren op hun eigen visie op seksualiteit. Door hier tijdens de opleiding over na te denken en er met elkaar over te praten, wordt het makkelijker om het onderwerp bespreekbaar te maken. De literatuur beschrijft ook competenties waarbij het belang van zelfreflectie benadrukt wordt. Zo wordt er in de literatuur gesteld dat de hulpverlener zich bewust dient te zijn van zijn eigen normen en waarden wat betreft seksualiteit en dat de hulpverlener zijn eigen grenzen, mogelijkheden en beperkingen kent met betrekking tot seksualiteit (RutgersWPF, 2015; IJff, 2010).

De studenten hadden tijdens de opleiding ook meer kennis op willen doen over seksualiteit. De studenten hadden meer kennis op willen doen over hoe seksualiteit zich uit bij verschillende doelgroepen, de seksuele ontwikkeling en signalen van een afwijkende ontwikkeling. Vervolgens hadden de studenten willen leren hoe zij deze kennis over kunnen dragen aan de cliënt. Deze wens van de studenten komt overeen met de literatuur. Uit de literatuur blijkt dat het kennisgebied van belang is voor de competenties van de professional. Het is een competentie om kennis te hebben over seksualiteit (RutgersWPF, 2015) en kennis te hebben over de gezonde seksuele ontwikkeling en van de afwijkende seksuele ontwikkeling (Jeugdzorg Nederland & Vereniging Hogescholen, 2013).

De studenten geven aan dat zij gedurende de opleiding (haast) geen handelingsvaardigheden hebben geleerd voor het omgaan met seksualiteit in het werkveld. De studenten hebben gedurende de opleiding niet geleerd hoe ze het onderwerp seksualiteit bespreekbaar kunnen maken, dit hadden ze wel graag willen leren. Daarnaast hadden de studenten willen leren hoe zij hun grenzen aan kunnen geven als het aan komt op seksualiteit, hadden ze willen leren hoe om te gaan met weerstand, hoe om te gaan met onverwachte situaties en vragen, hoe ze ouders van cliënten er bij kunnen betrekken en hoe ze om kunnen gaan met de kwetsbaarheid van de cliënt. Al deze competenties die de studenten hebben genoemd, zijn in de literatuur terug te vinden als nodige competenties voor de professional die te maken krijgt met seksualiteit of seksueel gedrag van de cliënt. Er wordt geconcludeerd dat het belang van alle competenties die de studenten hadden willen leren gedurende hun opleiding, beaamd wordt in de literatuur.

Verschillende van deze competenties zijn wel in zijn algemeenheid aan bod gekomen tijdens de opleiding. Maar omdat seksualiteit zo een gevoelig onderwerp is, hadden de studenten willen leren hoe ze deze vaardigheden toe kunnen passen wanneer seksualiteit of seksueel gedrag van de cliënt een rol speelt. Hieruit wordt geconcludeerd dat studenten behoefte hebben aan specifieke aandacht voor het onderwerp seksualiteit en seksueel gedrag van de cliënt tijdens de opleiding.

10.2 Hoofdconclusie

Probleemstelling: Hoe ervaren vierdejaars ASB studenten het huidige onderwijs met betrekking tot het aanleren van competenties gericht op het bevorderen van gezond seksueel gedrag van cliënten?

Uit het onderzoek kan geconcludeerd worden dat de vierdejaars ASB studenten ontevredenheid ervaren over het onderwijs met betrekking tot het aanleren van competenties gericht op het bevorderen van gezond seksueel gedrag van cliënten.

Sommige studenten geven aan vanuit de opleiding niets geleerd te hebben omtrent dit onderwerp. Zij hebben het gevoel dat het onderwerp helemaal niet aan bod is gekomen tijdens de opleiding. Als het onderwerp wel aan bod is gekomen, hebben ze er niets van onthouden. Hieruit wordt geconcludeerd dat het als het onderwerp wel aan bod is gekomen tijdens de studie, dit niet als leerzaam werd ervaren door de studenten.

Andere studenten hebben wel geleerd over het onderwerp gedurende hun opleiding. Zij hebben over het onderwerp geleerd door bepaalde keuzevakken, minors, projecten of stages. Studenten die het onderwerp behandeld hebben gekregen in de minor, ervaren de informatie die

zij gedurende hun minor hebben geleerd als leerzaam. Desondanks hadden zij nog specifiekere vaardigheden willen leren. Studenten die over het onderwerp hebben geleerd op hun stage ervaren het als een gemis dat zij niet voor hun stage al hadden geleerd over het onderwerp. De studenten hadden voor hun stagejaar willen leren over de seksualiteit van de cliënt, zodat zij de aangeleerde competenties in de praktijk toe hadden kunnen passen. Hieruit wordt geconcludeerd dat de studenten het als te laat ervaren wanneer het onderwerp pas in het vierde jaar gedoceerd wordt. De studenten die over het onderwerp geleerd hebben tijdens hun minor, door zich extra te verdiepen in het onderwerp of door hun ervaringen op stage, ervaren tevredenheid over de competenties die zij hebben geleerd. Er wordt geconcludeerd dat deze tevredenheid over de eigen competenties afhangt van de eigen keuzes die de studenten maken. Ondanks dat deze studenten tevredenheid ervaren over hun eigen competenties, vinden de studenten dat de opleiding meer aandacht dient te besteden aan het onderwerp seksualiteit. De studenten ervaren wat zij hebben geleerd over seksualiteit van de cliënt als niet specifiek en niet uitgebreid genoeg. Hieruit wordt geconcludeerd dat studenten het onderwijs met betrekking tot het aanleren van competenties omtrent seksualiteit van de cliënt als te oppervlakkig ervaren.

De studenten hebben tijdens de opleiding een vast lesprogramma gemist waarin zij leren over seksualiteit en seksueel gedrag van de cliënt. Er wordt geconcludeerd dat de studenten het onderwerp seksualiteit als zo een belangrijk onderwerp ervaren, dat zij vinden dat iedere student er over moet leren tijdens de opleiding. Het zou dus niet af moeten hangen van de keuzes die studenten zelf maken. Het onderwerp moet gedoceerd worden in het vaste programma, zodat alle studenten er over leren. De studenten hebben kennis en specifieke handelingsvaardigheden omtrent seksualiteit van de cliënt gemist tijdens hun opleiding. De studenten hadden willen leren hoe seksualiteit zich uit bij verschillende doelgroepen, ze hadden willen leren over de seksuele ontwikkeling en ze hadden de signalen van een afwijkende seksuele ontwikkeling willen leren. Vervolgens hadden de studenten willen leren hoe zij hun kennis over kunnen dragen op de cliënt en hoe ze het bespreekbaar kunnen maken met de cliënt. Daarnaast hadden de studenten willen leren hun grenzen aan te geven als het aan komt op seksualiteit of seksueel gedrag, hoe om te gaan met weerstand, onverwachte situaties en vragen enzovoorts. Deze themaspecifieke kennis en vaardigheden (competenties) hadden de studenten willen leren tijdens het vaste programma van hun opleiding.

11. Discussie

In dit hoofdstuk wordt er teruggekeken op de kwaliteit van het onderzoek met behulp van de kwaliteitscriteria van Verhoeven (2011). Er wordt beschreven wat er goed is gegaan en welke kritische opmerkingen er gemaakt kunnen worden omtrent de kwaliteitscriteria. De kritische opmerkingen worden beschouwd als leermomenten en zal de onderzoeker met zich meenemen om van te leren.

11.1 De betrouwbaarheid van het onderzoek

Gedurende het onderzoek zijn er verschillende voorzorgsmaatregelen genomen om het onderzoek zo betrouwbaar mogelijk te maken. Om de informatie verkregen uit de focusgroepen betrouwbaar te verwerken, is er tijdens de interviews gebruik gemaakt van opnameapparatuur. Zo kon de verkregen informatie verbatim verwerkt worden. Deze uitgeschreven interviews zijn voor anderen te lezen, wanneer zij deze opvragen bij de onderzoeker. Tijdens de interviews is er ook rekening gehouden met de betrouwbaarheid door veel samen te vatten. Door veel samen te vatten, heeft de onderzoeker gecontroleerd of dat wat de studenten hebben verteld goed begrepen is.

Tijdens het schrijven van het onderzoeksrapport is er gebruik gemaakt van de 'peer evaluation' methode, waarbij collega onderzoekers (in dit geval medestudenten) gevraagd wordt om het onderzoeksrapport (de opzet, dataverzameling en analyse) te beoordelen en van feedback te voorzien. Dit vergroot de betrouwbaarheid van het onderzoek (Verhoeven, 2011).

Alle gemaakte stappen die gedurende het onderzoek zijn gemaakt, staan geregistreerd in een logboek. Hierin staan alle vorderingen, keuzemomenten, aangebrachte veranderingen en alle omstandigheden die problemen veroorzaakten tijdens het onderzoek beschreven. De betrouwbaarheid van het onderzoek wordt verhoogd doordat alle stappen bijgehouden zijn en te controleren zijn. Bij een eventuele herhaling van een soortgelijk onderzoek, kan het logboek gebruikt worden om eventuele fouten in het volgend onderzoek te vermijden (Verhoeven, 2011). Zo kan het logboek gebruikt worden om van te leren.

Doordat de onderzoeker zelf een student is aan de Avans Hogeschool en ook een opleiding volgt aan de Academie voor Sociale Studies, kon het onderzoek niet geheel onafhankelijk uitgevoerd worden. De onderzoeker heeft immers zelf veel ervaringen met de opleiding die onderzocht is en deze eigen ervaringen kunnen niet uitgeschakeld worden. Het is mogelijk dat dit invloed heeft gehad op de resultaten van het onderzoek. Om de onafhankelijkheid toch te vergroten heeft de onderzoeker het onderzoek uitgevoerd bij de Academie voor Sociale Studies in Breda, terwijl de onderzoeker zelf een student van de Academie in 's-Hertogenbosch is. Door de verschillen tussen de opleidingen in Breda en 's-Hertogenbosch en doordat de onderzoeker de studenten in Breda niet kent, kon het onderzoek in Breda intersubjectief uitgevoerd worden. Dit houdt in dat vermoedt wordt dat het onderzoek herhaalbaar is en als het onderzoek uitgevoerd zou worden door een andere onderzoeker het toch dezelfde resultaten zou opleveren (Verhoeven, 2011).

Om rekening te houden met de integriteit van het onderzoek, is er nauwkeurig omgegaan met de privacy van de respondenten. Om de privacy van de geïnterviewde studenten te waarborgen, is er met de studenten afgesproken dat er geen namen gebruikt worden in het onderzoek en dat de geluidsopnames van de interviews enkel voor eigen gebruik zijn en ze niet openbaar worden gesteld. De geluidsopnames zijn gebruikt om de interviews verbatim uit te werken en vervolgens zijn de opnames verwijderd. Er is wel afgesproken dat de uitgeschreven en geanonimiseerde interviews eventueel openbaar gesteld mogen worden.

11.2 De validiteit van het onderzoek

Als er gekeken wordt naar de validiteit van het onderzoek, zijn er enkele aanmerkingen waar rekening mee gehouden dient te worden.

Wanneer er gekeken wordt naar de populatievaliditeit is het niet zeker dat de onderzoeksresultaten gegeneraliseerd kunnen worden (Verhoeven, 2011). Middels de focusgroepen zijn er in totaal eenentwintig vierdejaars ASB studenten geïnterviewd. Eenentwintig is een klein aantal in vergelijking met het totaal aantal vierdejaars ASB studenten. Doordat het aantal onderzochte studenten in verhouding tot het totaal aantal studenten klein is, mogen de resultaten hoogstwaarschijnlijk niet gegeneraliseerd worden. Bij de eenentwintig geïnterviewde studenten is niet meer gekeken naar de verhoudingen tussen SPH, MWD en CMV studenten. Dit was oorspronkelijk wel de bedoeling, om de verkregen informatie te kunnen generaliseren. Gedurende het onderzoek bleken er echter weinig studenten te reageren. Bij gebrek aan respondenten kon er geen rekening gehouden worden met een eerlijke verdeling tussen SPH, MWD en CMV studenten. De onderzoeker is in periode 3, schoolweek 7, begonnen met het benaderen van de populatie voor het onderzoek. Achteraf gezien had de onderzoeker hier eerder mee moeten beginnen. Door hier eerder aan te beginnen is er meer tijd om respondenten te verzamelen en om interviews in te plannen. Zo hadden meer studenten geïnterviewd kunnen worden en was er wellicht wel ruimte geweest om te kijken naar de verhoudingen van de drie verschillende studierichtingen. Daarmee zouden de resultaten van het onderzoek beter te generaliseren zijn.

Wanneer er gekeken wordt naar de begripsvaliditeit valt het op dat er gedurende het onderzoek begrippen zijn gebruikt die verschillend geïnterpreteerd kunnen worden (Verhoeven, 2011). Het gaat hierbij om begrippen die erg persoonsafhankelijk zijn, te denken valt aan het begrip 'tevredenheid'. Om de gebruikte begrippen meetbaar te maken, is er een operationalisatie gemaakt (zie bijlage 1). Aan de hand van deze operationalisatie is de topiclijst (zie bijlage 2) voor de interviews samengesteld. Doordat de focusgroepen gehouden zijn in de stijl van een open interview, zijn er tijdens de focusgroepen niet precies dezelfde vragen gesteld. De vragen die gesteld werden en de manier waarop die gesteld werden, waren afhankelijk van de onderwerpen die aangedragen werden door de studenten en de antwoorden die gegeven werden. Hierdoor kan het alsnog zo zijn dat de begrippen verschillend geïnterpreteerd zijn waardoor er verschillende antwoorden zijn gegeven. Dit maakte de interviews lastiger te vergelijken en dit kan eventueel een vertekend beeld van de resultaten opleveren (Verhoeven, 2011). Het verschil in interpretatie is waarschijnlijk de oorzaak van de tegenstrijdigheid die in hoofdstuk 10, paragraaf 10.1.3 benoemt staat. Deze tegenstrijdigheid is pas duidelijk geworden tijdens het analyseren van de resultaten. De onderzoeker heeft er daardoor niet naar kunnen vragen aan de respondenten. In een eventueel vervolgonderzoek dient men alert te zijn op eventuele tegenstrijdige antwoorden van de respondenten.

Uiteindelijk is uit de interviews met de focusgroep meer informatie naar voren gekomen dan vooraf voorspeld was. Doordat de studenten tijdens de interviews veel op elkaar reageerden en elkaar veel vragen stelden, werden er veel onderwerpen besproken (meer dan er op de topiclijst staan). Dit werd na het eerste interview al duidelijk. Studenten vertelden bijvoorbeeld over wat zij belangrijk vinden aan de vormgeving van lessen en de manier van lesgeven. De verzamelde informatie werd wel als bruikbaar gezien voor de organisatie. In hoofdstuk 13 wordt dieper in gegaan op deze bruikbaarheid. Daarom heeft de onderzoeker er tijdens de daaropvolgende interviews ook naar gevraagd. Door er in ieder interview naar te vragen, kon de extra informatie met elkaar vergeleken worden. Het verzamelen van deze extra informatie heeft er toe geleid dat soms werd afgeweken van de vooraf gestelde kaders van de probleemomschrijving. Hierdoor zijn de interviews minder gestructureerd en gekaderd verlopen dan gepland.

11.3 De bruikbaarheid van het onderzoek

Ondanks dat er verschillende aanmerkingen zijn bij de validiteit van het onderzoek, wordt het onderzoek als bruikbaar beschouwd.

Gedurende het onderzoek is er contact opgenomen met de contactpersoon wanneer daar behoefte aan was. Wanneer er vragen waren, kon er op elkaar afgestemd worden. Er was geen afspraak voor een vast contactmoment. Achterafgezien was zo een vast contactmoment prettig geweest om vaker op elkaar af te kunnen stemmen en om de contactpersoon beter op de hoogte te kunnen

houden van de vooruitgang. Dit zou de bruikbaarheid van het onderzoek kunnen verhogen (Verhoeven, 2011). De onderzoeksresultaten en de aanbevelingen in het volgende hoofdstuk kunnen gebruikt worden door de organisatie. In eerste instantie wordt er in het volgende hoofdstuk de aanbeveling gedaan om een thema specifiek vak te ontwikkelen. Deze aanbeveling kan niet direct gebruikt worden, omdat er ook nog vervolgonderzoek aanbevolen wordt. Dit komt doordat het onderzoek ook vragen heeft opgeroepen. Het vergt vervolgonderzoek om duidelijkheid te krijgen over hoe een dergelijk vak eruit dient te zien en hoe hier vorm aan gegeven dient te worden. De onderzoeksresultaten hebben vragen opgeroepen en hebben daarmee duidelijk gemaakt dat er vervolgonderzoek nodig is. Dat maakt de onderzoeksresultaten indirect bruikbaar. Dat betekent dat er sprake is van conceptuele bruikbaarheid van het onderzoek (Verhoeven, 2011).

12. Aanbevelingen

Aan de hand van de resultaten en conclusies van het onderzoek, worden er verschillende aanbevelingen gedaan aan het Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool.

12.1 Aanbevelingen voor de organisatie

12.1.1 Aanbeveling 1

Het Expertisecentrum Veiligheid wordt aanbevolen om het onderwerp seksualiteit van de cliënt structureel op te nemen in het reguliere lesprogramma van de Academie voor Sociale Studies, zodat het onderwerp niet meer enkel aan bod komt tijdens keuzeprogramma's. Het Expertisecentrum Veiligheid wordt aanbevolen om een specifiek vak te ontwikkelen rondom het thema seksualiteit en seksueel gedrag van de cliënt. In dit vak dient kennis omtrent seksualiteit, specifieke handelingsvaardigheden omtrent seksualiteit, zelfreflectie en discussie/interactie aan bod te komen (zie hoofdstuk 10 paragraaf 10.1.4). Er wordt aanbevolen om dit vak voor het stagejaar te doceren, dus in jaar één of twee. Voor meer informatie over waar het vak aan dient te voldoen, wordt verwezen naar het beroepsproduct in bijlage 3.

12.1.2 Aanbeveling 2

Mocht er sprake zijn van ruimtegebrek in het reguliere lesprogramma van de studenten, wordt er aanbevolen om naar de verplichte vakken in het huidige reguliere lesprogramma te kijken en om te heroverwegen of enkele verplichte vakken veranderd kunnen worden in keuzevakken. De onderzoeker is zich er van bewust dat deze aanbeveling onderwijs technisch gezien niet zomaar mogelijk is. Desondanks doet de onderzoeker deze aanbeveling voor het geval dat er in het lesprogramma ruimte gemaakt dient te worden. Uit de resultaten blijkt dat de studenten van mening zijn dat enkele verplichte vakken veranderd kunnen worden in keuzevakken, om ruimte te maken in het lesprogramma voor andere belangrijke onderwerpen. De vakken innovatie en organisatiekunde worden door de studenten als voorbeeld genoemd van vakken die veranderd kunnen worden in keuzevakken.

12.1.3 Aanbeveling 3

Er wordt aanbevolen om meer informatie over de inhoud van de minors te geven aan de studenten. Deze aanbeveling sluit niet helemaal aan op de probleemstelling van het onderzoek maar tijdens het onderzoek is gebleken dat er weinig informatie te vinden is over de onderwerpen die tijdens de minors aan bod komen. Er is tijdens de interviews gebleken dat het keuzeafhankelijk is, en daarmee ook minor afhankelijk, of de studenten leren over seksualiteit gedurende hun opleiding. In de onderwijscatalogus van de Avans staat slechts oppervlakkig de inhoud van de minors beschreven, waardoor het niet zichtbaar is wat de studenten tijdens de minor leren en over welke onderwerpen zij leren. Er wordt aanbevolen om de informatie over de inhoud uit te breiden, zodat studenten hun minor bewuster kunnen kiezen.

12.2 Aanbeveling voor toekomstig onderzoek

12.2.1 Aanbeveling 4

Er wordt geadviseerd een vervolgonderzoek uit te voeren, om duidelijkheid te krijgen over hoe een dergelijk vak, zoals hierboven aanbevolen, vorm gegeven dient te worden. Zoals hierboven al genoemd wordt, is er in het beroepsproduct aangegeven aan welke criteria het vak dient te voldoen volgens de ASB studenten. Daarmee is het nu duidelijk wat er volgens de studenten nodig is. Het moet nog duidelijk worden wat er volgens de opleiding nodig is. Daarom wordt het Expertisecentrum Veiligheid aanbevolen om vervolgonderzoek te doen naar hoe een vak over seksualiteit en het onderwerp seksualiteit structureel in het curriculum van de Academie voor Social Studies past.

12.2.2 Aanbeveling 5

In de discussie (zie hoofdstuk 11, paragraaf 11.2) is naar voren gekomen dat het onderzoek niet geheel onafhankelijk uitgevoerd kon worden. Daarom wordt er aanbevolen om vervolgonderzoek

uit te laten voeren door een onafhankelijke onderzoeker die het onderzoek herhaald. Zo kunnen de resultaten en uitkomsten van dit onderzoek getest worden. Het is van belang dat de onderzoeker die dit vervolgonderzoek uitvoert geheel onafhankelijk is. Dat wil zeggen dat deze persoon geen ervaringen heeft met de Academie voor Sociale Studies. Een onderzoeker die geen ervaringen heeft met de Academie is in staat een geheel objectieve houding aan te nemen. Dit vervolgonderzoek kan eventueel ook gebruikt worden om de uitkomsten van het onderzoek te kunnen generaliseren. In de discussie komt ook naar voren dat de huidige uitkomsten niet gegeneraliseerd kunnen worden, omdat het aantal geïnterviewde studenten niet in verhouding staat tot de totale doelgroep. Er wordt daarom aanbevolen om voor het vervolgonderzoek meer respondenten te verzamelen.

Literatuurlijst

- Avans Hogeschool. (2015). Maatschappelijk Werk en Dienstverlening. Deeltijdopleiding in Breda. Geraadpleegd op <http://www.avans.nl>
- Avans Hogeschool. (2015). Maatschappelijk Werk en Dienstverlening. Voltijdopleiding in Breda. Geraadpleegd op <http://www.avans.nl>
- Avans Hogeschool. (z.d.). Onderwijscatalogus. Geraadpleegd op https://osirisstudent.avans.nl/student_prdosi/OnderwijsCatalogusZoekMinor.do
- Avans Hogeschool. (2015). Sociaal Pedagogische Hulpverlening. Deeltijdopleiding in Breda. Geraadpleegd op <http://www.avans.nl>
- Avans Hogeschool. (2015). Sociaal Pedagogische Hulpverlening. Voltijdopleiding in Breda. Geraadpleegd op <http://www.avans.nl>
- Avans Hogeschool, ACCARE, Rutgers WPF, TNO, Movisie, Vlaggensysteem & SIA. (z.d.). Home. Geraadpleegd op <http://gezondseksueelgedragrj.nl>
- Avans Hogeschool, ACCARE, Rutgers WPF, TNO, Movisie, Vlaggensysteem & SIA. (z.d.). Project Gezond seksueel gedrag RJ. Geraadpleegd op <http://gezondseksueelgedragrj.nl>
- Commissie-Samson. (2012, oktober 8). *Rapport commissie-Samson: 'Omringd door zorg, toch niet veilig' (Deel 1)*. Geraadpleegd op <http://www.rijksoverheid.nl>
- Dorp, M. van. (2012). Sorry. en nu? *Jeugd En Co*, 6(7), 16-17.
- Frans, E. & Franck, T. (2014). *Vlaggensysteem: Reageren op seksueel (grensoverschrijdend) gedrag van kinderen en jongeren* (3^{de} druk). Antwerpen – Apeldoorn: Sensoa en Garant Uitgevers.
- Guelen, M. & van Pottelberghe, C. (2011). *Seksuele mishandeling van jonge kinderen. Diagnostiek en behandeling in de praktijk*. Antwerpen – Apeldoorn: Garant Uitgevers.
- Heemelaar, (2008). *Seksualiteit, Intimiteit En Hulpverlening*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- IJff, M., (2010). *Sexcounseling. Handleiding voor seksuologische hulpverlening*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Inspectie jeugdzorg. (2008). *Ruimte en grenzen rond seksualiteit: Beleid van instellingen voor 24-uurs jeugdzorg op het gebied van seksualiteit*. Geraadpleegd op <http://www.inspectiejeugdzorg.nl>
- Jeugdzorg Nederland & Vereniging Hogescholen. (2013). Themacompetentie seksuele ontwikkeling, seksueel risicogedrag en seksueel misbruik: Addendum voor het competentieprofiel jeugdzorgwerker. Geraadpleegd op <http://www.jeugdzorgnederland.nl>
- Kies op maat. (2012). Modules. Filter: Avans Hogeschool. Geraadpleegd op <https://www.kiesopmaat.nl/modules/?org=avans&page=4>
- Male, van, J. (2011). Methoden en technieken in kwalitatief onderzoek. *Kwalon* (16) 2 Themanummer, 6-13.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (2012). Commissie-Samson presenteert rapport. Geraadpleegd op <http://www.huiselijkgeweld.nl>

Moerman, G. (2011). Het goede open interview. *Sociologie Magazine*, 1.

Movisie. (2011, januari 1). Vlaggensysteem. Geraadpleegd op <https://www.movisie.nl/esi/vlaggensysteem>

Nederlands Centrum Jeugdgezondheid. (z.d.). Richtlijn: JGZ-richtlijn Seksuele ontwikkeling. Onderbouwing. Geraadpleegd op <https://www.ncj.nl>

Nederlandse Omroep Stichting. (2012). Belangrijkste conclusies Samson. Geraadpleegd op <http://nos.nl>

Rutgers WPF. (2015). De residentiele jeugdzorg. Geraadpleegd op <http://www.seksindepraktijk.nl>

RutgersWPF. (2015). Wat moeten uw medewerkers kunnen? Geraadpleegd op <http://www.seksindepraktijk.nl>

Sectorraad HSAO. (2010, juni). Landelijk Uitstroomprofiel Jeugdzorgwerker. Geraadpleegd op <http://www.vereniginghogescholen.nl>

Verhoeven, N. (2011). *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs* (4^{de} druk). Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Verhulst, F., Verheij, F. & Ferdinand, R. (2003). *Kinder- en Jeugdpsychiatrie. Psychopathologie*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.

Zee, van der, F. (2015). Protocolanalyse. Analyseplan. Geraadpleegd op <http://hulpbijonderzoek.nl/online-woordenboek/protocolanalyse/>

Bijlage 1: Operationalisatie

Om tot concrete onderwerpen te komen voor de topiclijst, zijn de hoofdvraag en deelvragen geoperationaliseerd. Door de begrippen uit de hoofd- en deelvragen te concretiseren en meetbaar te maken, is het duidelijk geworden wat voor soort vragen er gesteld kunnen worden. Deze vragen worden vervolgens in de topiclijst samengevat in onderwerpen die gedurende het interview ter sprake dienen te komen. De operationalisatie is in onderstaand schema te zien, daarna volgt de topiclijst. De topiclijst is te zien in bijlage 2.

Operationalisatie schema:

Begrip	Dimensies	Sub dimensies	Indicatoren	Mogelijke vragen
ASB studenten/ Onderwijs	SPH MWD CMV Kennissen Vaardigheden Handvatten	Inhoud Vorm	Vakken (Hoor) Colleges Minors Stages	- Is er verschil tussen SPH, MWD of CMV studenten? - Is de stof behandeld tijdens vakken van de afgelopen vier jaar? - Hebben de studenten colleges gevolgd waarbij het onderwerp behandeld werd? - Hebben de studenten in de minor geleerd over het onderwerp? - Hebben de studenten in hun stage geleerd over het onderwerp?
Competenties	Vaardigheden	Kennisgebieden Gedragsskenmerken	Competenties die de studenten al kennen Competenties die de studenten belangrijk vinden Competenties waar studenten over beschikken	- Over wat voor soort kennis moet een professional beschikken volgens de studenten? - Over wat voor soort gedragsskenmerken moet een professional kunnen beschikken volgens de studenten? - Welke vaardigheden vinden de studenten belangrijk? - Kunnen de studenten het onderwerp seksualiteit bespreekbaar maken met cliënten? - Hoe kunnen de vaardigheden/competenties het beste aangeleerd worden?
Gezond seksueel gedrag	Fysiek/ lichamelijk Geestelijk	De seksuele ontwikkeling kennen	Kennis	- Hebben de studenten geleerd wat gezond seksueel gedrag is? - Wat hebben studenten geleerd over (on)gezond seksueel gedrag van cliënten? - Denken studenten gezond seksueel gedrag en ongezond seksueel gedrag te kunnen herkennen? - Wat verstaan studenten onder gezond seksueel gedrag?
Seksualiteit	Gezond seksueel gedrag		Kennis	- Ervaren de studenten handelingsverlegenheid? - Wat hebben studenten geleerd over seksualiteit?

	Handelingsverle- genheid Vaardigheden			- Wat is er volgens de studenten voor nodig om handelingsverle- genheid tegen te gaan?
Tevreden	Gevoel		Aandacht Vorm Kennis Handvaten	- Hebben de studenten het gevoel dat er voldoende aandacht besteed is aan...? - Vinden de studenten dat zij voldoende kennis hebben verkregen over...? - Vonden de studenten de vorm waarop het onderwerp aangeboden leerzaam? - Hebben de studenten het gevoel dat zij voldoende handvatten hebben gekregen?

Bijlage 2: Topiclijst

- Geleerd op school
 - vakken
 - hoorcolleges
 - keuzevakken/keuzecolleges
 - minors
- Geleerd op stage
 - ervaringen
 - gemerkt bij collega's
 - geleerd van collega's
 - geleerd van ervaringen
- Competenties
 - welke competenties zijn er nodig
 - tevredenheid over de competenties
 - welke competenties leren
- Belang van het onderwerp
- Tevredenheid
 - voldoende aandacht
 - voldoende kennis
 - Voldoende vaardigheden
- Advies aan school
 - nog iets toe te voegen

Bijlage 3: Beroepsproduct

Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool

Vak- specifieke criteria volgens de student

Beroepsproduct

Geschreven door Alysha Merkx

21 mei 2015

Dit beroepsproduct komt voort uit het onderzoek 'Seksualiteit is een onderwerp voor het onderwijs' uitgevoerd door Alysha Merkx in opdracht van het Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool. Dit beroepsproduct bestaat uit een lijst van criteria waar een vak, specifiek gericht op seksualiteit, volgens studenten aan dient te voldoen.

Inhoudsopgave

Inleiding	Pagina 3
Criterialijsten	Pagina 4
Criteria voor de docent	Pagina 4
Criteria voor de inhoud	Pagina 5
Criteria voor de vorm	Pagina 6

Inleiding

Er is onderzoek gedaan naar de ervaringen van vierdejaars ASB studenten omtrent het huidige onderwijs wat betreft het aanleren van competenties om met de seksualiteit van de cliënt om te gaan. Dit onderzoek is in opdracht van het Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool uitgevoerd. Naar aanleiding van dit onderzoek, wordt er geadviseerd om een vak te ontwikkelen specifiek gericht op seksualiteit en seksueel gedrag van de cliënt. Vierdejaars studenten hebben tijdens interviews aangegeven wat hun ideeën zijn over zo een vak, wat zij in zo een vak willen leren, hoe zij dit willen leren in welke vorm zij dit willen leren enzovoorts. Deze ideeën zijn samengevat en uitgewerkt tot een overzichtelijke lijst van criteria waar het vak aan dient te voldoen. Avans Hogeschool kan deze criteria gebruiken bij het ontwikkelen van het vak. Als eerst worden de criteria voor docenten beschreven. Studenten hebben aangegeven dat zij bepaalde verwachtingen hebben van een docent wanneer deze een dergelijk vak gaat doceren. Vervolgens wordt er beschreven welke onderwerpen en welke competenties aan bod dienen te komen tijdens een dergelijk vak. Ten slotte word er beschreven hoe zo een vak vorm hoort te krijgen. De uitspraken van studenten waar deze criteria op gebaseerd zijn, zijn niet opgenomen in het beroepsproduct. Deze uitspraken zijn terug te vinden in de verbatim uitgewerkte interviews en deze interviews zijn indien gewenst op te vragen bij de Alysha Merckx, de onderzoeker.

Criteria lijsten

Criteria voor de docent

De eenentwintig geïnterviewde studenten hebben aangegeven dat zij bepaalde verwachtingen van de docent hebben die het onderwerp seksualiteit doceert. Omdat seksualiteit een gevoelig onderwerp is, hebben studenten bepaalde verwachtingen van de docent. De docent dient aan bepaalde voorwaarden en competenties te voldoen en met bepaalde punten rekening te houden tijdens het doceren. Deze voorwaarden en competenties staan hieronder weergegeven:

De docent die het onderwerp doceert aan studenten:
- Heeft veel praktijk ervaring met seksualiteit en seksueel gedrag van de cliënt.
- Kan praktijk voorbeelden gebruiken om de studenten verduidelijking te bieden.
- Kan makkelijk en open praten over seksualiteit en seksueel gedrag.
- Kan discussie op gang brengen.
- Creëert een veilige sfeer in de klas.
- Waarborgt de privacy van de studenten.
- Houdt rekening met de mogelijkheid dat studenten nare ervaringen kunnen hebben omtrent dit onderwerp.
- Signaleert wanneer een student moeite heeft met het onderwerp.
- Dient er voor te zorgen dat alle studenten mee doen.

Criteria voor de inhoud

De studenten hebben tijdens de interviews aangegeven wat zij hadden willen leren gedurende hun opleiding tot professional. Hiermee hebben de studenten dus aangegeven wat er volgens hen gedoceerd moet worden met betrekking tot seksualiteit en aan welke criteria de inhoud van het vak dient te voldoen. Deze criteria staan hieronder weergegeven:

Wat er in het vak en tijdens de lessen inhoudelijk op bod dient te komen:
Alle hieronder beschreven criteria dienen specifiek gericht op seksualiteit aan bod te komen. Het is niet voldoende om deze onderwerpen enkel in zijn algemeenheid aan bod te laten komen gedurende de opleiding. Er dient dus een specifieke koppeling gemaakt te worden naar seksualiteit.
Kennis
- Kennis omtrent seksualiteit in het algemeen.
- Kennis over de seksuele ontwikkeling.
- Kennis over de afwijkende seksuele ontwikkeling.
- Kennis over mogelijke signalen van seksualiteit.
- Kennis over hoe seksualiteit zich uit per doelgroep.
Visie ontwikkeling
- Discussies over seksualiteit. Studenten dienen tijdens het vak met elkaar te discussiëren over seksualiteit, zodat ze hun eigen visie op seksualiteit kunnen ontdekken, kunnen leren van anderen en kunnen ervaren hoe verschillend er over seksualiteit gedacht wordt.
- Reflecteren op de eigen visie op seksualiteit. Studenten dienen zich bewust te worden van de visie die zij al hebben op seksualiteit, om deze visie vervolgens verder door te laten ontwikkelen.
- Bewustwording van de eigen normen en waarden met betrekking tot seksualiteit. Studenten dienen aan het denken gezet te worden over hun eigen normen en waarden op het gebied van seksualiteit. Wat houden deze normen en waarden in, waar komen ze vandaan, welke invloed kan dit hebben op het handelen?
Handelingsvaardigheden
- Gespreksvoerings- technieken om seksualiteit bespreekbaar te maken.
- Eigen grenzen herkennen en aangeven.
- Andermans grenzen herkennen.
- De juiste balans tussen afstand en nabijheid behouden.
- Omgaan met weerstand.
- Inspelen op onverwachte situaties.
- Inspelen op onverwachte vragen.
- Ouders of andere belangrijke betrokkenen betrekken bij de situatie.
- Kennis over dragen aan de cliënt.
- Omgaan met de kwetsbaarheid van de cliënt.
- Een veilige sfeer creëren.
- Seksualiteit en behoeften van de cliënt erkennen.
- Signaleren van seksualiteit en seksueel gedrag.
- Doelgroep specifieke handelingsvaardigheden.

Criteria voor de vormgeving

Nadat de studenten de criteria voor de inhoud van het vak hebben gegeven, zijn de studenten bevraagd naar de manier waarop deze inhoud gedoceerd en overgebracht dient te worden. De studenten zijn dus gevraagd naar wat zij belangrijk vinden aan de vormgeving van het vak. Uit de interviews blijkt dat de studenten veel criteria hebben voor de vormgeving van het vak. Deze criteria staan hieronder weergegeven:

Het vak en de lessen voor dit vak dienen:
- Verplicht te zijn voor iedere student van alle drie de studie richtingen.
- Aangepast te worden voor op de drie verschillende opleidingen. In het eerste jaar, wanneer de drie splitsingen van de opleidingen nog bij elkaar zitten, kan er een basis gelegd worden voor het onderwerp. Na dit eerste dient het vak ook nog per opleiding apart aan bod te komen, waarbij de lessen aangepast worden op de studierichting (SPH, MWD of CMV). Dit omdat men bijvoorbeeld als MWD'er met andere cliënt situaties te maken heeft dan als SPH'er of CMV'er en andersom.
- Verspreid te worden over de opleiding. Het onderwerp dient niet eenmalig aan bod te komen in de vorm van een vak van acht weken lang, om vervolgens af te ronden en niet meer terug te laten komen in de rest van de opleiding. Het onderwerp seksualiteit dient terug te blijven komen in de opleiding. Het onderwerp dient naast een specifiek vak dus ook verweven te worden met de rest van de opleiding.
- In kleine klassen gedoceerd te worden. In kleine klassen voelen studenten zich veiliger om open te zijn over zo een gevoelig onderwerp als seksualiteit. Daarnaast doen de studenten actiever mee met de les in een kleine klas, omdat ze zich eerder geroepen voelen om te reageren en omdat ze niet kunnen onttrekken in de menigte.
- Vorm gegeven te worden in interactieve lessen. Tijdens de lessen is het belangrijk dat studenten veel met elkaar kunnen discussiëren en bespreken, vragen kunnen stellen en casussen kunnen bespreken.
- Gedoceerd te worden in klassen waarvan de medestudenten elkaar kennen. Omdat seksualiteit een gevoelig onderwerp is, dient het vak gegeven te worden wanneer klasgenoten aan elkaar gewend zijn. Het vak dient dus niet in het begin van het studiejaar gegeven te worden, maar pas halverwege of aan het einde van het studiejaar, zodat klasgenoten elkaar kennen.
- Voor het stagejaar gedoceerd te worden.
- De studenten voor te bereiden op wat zij tegen kunnen komen op stage.
- Rollenspellen te bevatten, zodat studenten gespreksvoering en handelingsvaardigheden kunnen oefenen.
- Gebruik te maken van acteurs om te oefenen met onbekenden.
- Getoetst te worden. Om er voor te zorgen dat iedere student actief met het onderwerp bezig is, dient het vak getoetst te worden. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van een verslag die studenten moeten schrijven, een reflectie die studenten moeten schrijven over hun eigen normen en waarden of een casestudy.
- Eventueel gebruik te maken van gastsprekers of externe organisaties die voorlichting/trainingen geven. In de praktijk zijn er verschillende trainingen/voorlichtingen die instellingen aan hun medewerkers kunnen aanbieden. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan de training Girls' Talk. Dergelijke trainingen zouden ook ingehuurd en aangepast kunnen worden voor studenten. Op de site www.rutgerswvf.nl staan enkele standaard trainingen die gegeven kunnen worden. Op deze site kunnen er ook trainingen aangevraagd worden speciaal afgestemd op dat gene waar behoefte aan is.